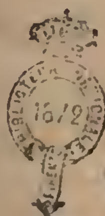
DISQVISITIONES
Controuersiarum
INTER PAVLVM V.
SVMMVM PONT.
AC
VENETAM REMPVBL.
Vertentium.

HIERONYMI VENDRAMENI, SACERDOTIS, Theologi, ac Parochialis Ecclesiæ Sancti Mauritij, Venetiarum Rectoris.

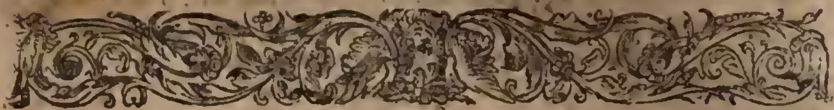
AD SVMMVM CARDINALIVM S. R. E. COLLEGIVM.

VENETIIS. Apud Robertum Meiettum. M.DC.VII.

Superiorum Permissu.

Sacrosancto ac Venerabili

CARDINALIVM

S·R·E· COLLEGIO

HIERONYMVS VENDRAMENVS, Sacerdos, ac Theologus, S. P. D.

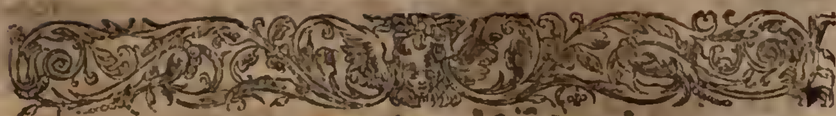
VM plurimorum, ex sacrosancto illo, ac Venerabili purpuratorum patrum Collegio, prodeant singulis ferè diebus noua ad Remp. Venetam Paraneses: responsiones, ad cuiusdam incogniti auctoris propositiones, ac tandem sententiæ quædam, contra Venetæ Reipub. Episcopos; In quibus, ob ignorationem instituti, ac rationum eiusdem Republic. cum multa non tam procacia, quam falsa inserantur, indigna certe tantorum virorum auctoritate, & doctrina, ac præsertim tua Illustrissime Baroni, qui vnus contra ius, fásque omne, sanctissimæ Reipubl. religionem, ac integritatem visus es & afficere, & insectari. operæ precium existimaui, ad vos Ecclesiæ lumina, discipulorum Christi, successores, ac Summi Pontificis veros ac legitimos electores, disquisitiones hasce meas, dirigere, non censurarum, sed controuersiarum quæ inter Sum. Pont. ac Venetam Rempub. intercedere, & quibus censuræ illæ omnes videntur innixæ, vobisque sanctissimis, ac religiosissimis viris, eas dicare, & committere, eo certe consilio vt & Venetæ Reipubl. integritas, ac sanctimonia vobis magis ac magis innotescat, & ijs qui deinceps vestrum hac de re sunt aliquid vel scripturi, vel acturi, maius lumen & ad scribendum, & ad agendum appareat, ijs vero qui iam scripserunt, (nostris disquisitionibus perspectis) ad sua scripta in melius & corrigenda, & reformanda stimulus accedat. Excipite quæso per Deum immortalem, ac Christi Domini sacratissimum sanguinem vos precor atque obtestor, hasce meas disquisitiones (donec & disputationes com-

pleam) legite, considerate, perpendite; medelam, non Maiestati temporali vestræ, sed Ecclesiæ ac animarum saluti, quærite & adhibete. Vos D.O.M. speculatores in sacratissima illa specula constituit, speculamini quæ vtilia sunt gregi, non nociua, aut dispergentia.

Hæc satis. Valete.

Datæ Venetijs, Calendis Septembris 1606.

QVÆSTIO

QVAESTIO GENERALIS

An satis iustæ causæ moueant Paulum V. Sum. Pontif. ad sæuiendum nunc tam dirè contra Venetos, Anathematis, ac Interdicti mucronibus.

Ad quatuor controuersias redacta atque à Reuer. D. Hieronymo Vendrameno, Sancti Mauritij Venetiarum Plebano, ad meliorem omnium intelligentiam explicatæ atque discussæ.

Præfatio.

NON possum persuaderi Venetę Reipublicæ sanctissimas leges, quas ab ipso omnium legum fonte, Deo, credibile est emanatas (nō enim est potestas nisi à Deo) vnquam esse posse satis rationabiles causas, propter quas tantopere, cōtra Venetos patres, Romani Pontificis nunc desęuiant ac debacchentur iræ.

Existimabam certe, dum summum in terris Christi Vicarium audirem, Venetis minitari, arma spiritualia intentare, iam ipsos Venetos à Christi fide defecisse, Diui Petri patrimonium occupasse, Vrbes, castella, agros, Romanæ ditioni subiectas, obsedisse, diripuisse, vastasse, quę communis omnium ęrat certe opinio, qui causas tantæ excandescentiæ penitus ignorarent.

Verum cum Venetam Remp. animaduerterem religiosissimā, illámque ab ipso Vrbis exordio, quam semel hausit, ac accepit Christi seruatoris hominum semper seruasse, ac retinuisse fidem, à qua tanto temporis spatio, plurima regna, prouinciæ multæ, orbis ferè vniuersus, partim defici, partim vacillari, visa sunt. Hæc autē sola ad Virginis Deiparæ exemplū, quam mirificè colit ac veneratur, nūquam defecit, vacillauit nunquam. Et certe toto terrarū orbe, vbicūque est veræ religionis, aliquis cultus & cognitio; vbi maiori veneratione, frequentia, pompa, pietate, ipsa religio splendet ac dilatatur, quā Venetiis? Vbi frequētiora tēpla, vbi sacella, vbi cœnobia, xenodochia, mirum non dicerem, plures esse Deo dicatas ædes Venetiis, quam sunt priuatorum ciuium sedes. hoc semper Venetæ Reipub. patribus, peculiare fuit, Vrbem suam religione potius, quā ipsis mœnibus cingere. quę religiosę

rum familię, Venetiis, non reperiuntur? quibus operibus pietatis est destituta Venetorum ciuitas? religiosi viri, nullibi in maiori veneratione. Clerum vnicè diligunt, qui in nouem congregationes diuisus, nouem Angelorum imitatur choros. Sacerdotibus quibus animarum est demandata cura quanta tribuunt Veneti, vel ex eo maxime apparet quòd ipsorum patentibus litteris, summam vbique adhibēt fidem sine quibus, nec viuere, nec mori se bene arbitrantur: quibus, si cum eis esse, aut incedere aliquandò contingat patritij fere omnes, tum Senatores ipsi, non nisi honorificentiores sedes, partesque concedunt, quod moris est Venetiis, omnibus Sacerdotibus concedere. quanto autem cum animi affectu aras Veneti colant, tēpla frequentent, sacrificiis missarum intersint, non solum festis, sed singulis fere diebus qui propriis oculis non vidit, vix credere potest. nullus solemnis hic intra annum agitur dies, qui paschatis dies non censeatur, tanta est vbique Venetiis, ex summo infimoque genere hominum multitudo, quæ Sacramento pœnitētiæ purgata, cęlesti pane reficitur ac recreatur. Omitto reliqua penè innumera virtutis opera; ex quibus Venetorum pietas ac Religio maxime apparet. Illud non omittā, Venetos patres sanctam Dei Ecclesiam, toto terrarum orbe diffusam, maxima ex parte tueri, ac sustentare. Præterea vetera; satis nota est Alexandri tertij Pontificis historia; naualis victoria apud Echinadas insulas contra turchas habita, Venetis tribuenda; norunt Venetorum æraria.

Noua sunt, illaque præsentia, quæ singulis fere diebus Veneti pro Republica Christiana præstant ac moliuntur, quod oppidum est, quæ ciuitas, in extremis licet nostræ Hesperię partibus constituta, à barbarorum incursibus, ac furore satis tuta? Romanę certe Ciuitati, Pontifici ipsi esset timendum, nisi Veneta classis assidue Italiæ ora circumcursaret. prædones turchas, cæterósque Christiani nominis hostes, pyratas arceret, ac propulsaret. Maritima vastæ Illyridis littora, Macedoniæ, Insulæ in Epyri, Peloponesique conspectu, Ionio, Egæoque mari, à natura ipsa dispositæ ac collocatæ, Venetorum præsidiis, arcibus quam munitissimis instructa, quanta cum impensa, dici non potest, quid aliud sunt, nisi Italiæ, Orbisque Christiani vniuersi, castra ipsa, ac propugnacula? excubias certe agunt Veneti assiduas, pugnant pro castris, reprimunt hostes, dormiunt occidentales Principes, ac populi tuti, hostesque à longe audiunt, non vident.

Propugnaculum memorabile in Fori Iulij partibus nuper extructum, Palmam vocant, quantam Christiani nominis habeant solicitudinem Veneti ostendit. minabatur toti Italiæ impius Hassan Bassa, magni Turcarum Regis, summus exercituum imperator, iamque italiam animo conceperat, italiæ opibus mirum in modum inhiabat, Romam vouerat Mahometi impio dicare, si vnquam voti compos effectus, italia potiretur, neque multis millibus passuum ab italia aberat, quando prouida Venetorum patrum cura, de communi bono solicita, propugnaculum illud summis impensis ausa, italos principes qui iam animo conciderant, in spem erigit, à metu Italiam liberat vniuersam, quid plura? nota est Venetorum pietas ac religio, argumentis nullis opus. Summum Pontificem, quanti faciant Veneti dictu incredibile, opes, vitam ipsam, effundere, pro summo Ecclesiæ sanctæ capite non minus paratos Venetos inuenies, quam principes reliquos omnes. Quas vnquam Romani Pontificis, salutares litteras Veneti, vel obsignarunt, vel non acceptarunt? indulgentias omnes, ab ipso Pontifice profectas, vtinam Romani, tanta cum pietate exciperent, quanta Venetos, excipere, ac colere videmus.

Hæc igitur & alia pene infinita, cum de Venetorū pietate ac religione animaduerterē, credere non possum, Venetæ Reip. patres sapiētissimos, quibus pro Libris sunt

sunt Principum Orbis vniuersi, leges atque gesta; Senatus Academia, qui optimè norint quid quaque in re rationi consentaneum, quidue repugnans sit: preterquã quod in his quę ad religionem attinent, nõ suam, sed doctorum virorum Theologorum, Iurisque vtriusque consultórum, sententias ac vota exquirunt: modo tã misere, aut deliquisse, aut aberrasse. Quæ igitur causæ tanti furoris & excandescentiæ contra Venetos religiosissimos? Remp. sanctissimam? Deus bone, patieris ne, hęc vlterius progredi, tuam inconsutilem tunicam scindi? haud equidem, nisi forsan, Orbi vniuerso, vltimum statuisti interitum.

Venetæ Re.pub. Leges sanctissimas, aiunt, ansam tanti furoris, Romano Pontifici præbere quippe quæ libertati Ecclesiæ, ac summorum Pontificum decretis, repugnent, ac contradicant: quæ verba? quæ blasphemiæ? Venetæ leges, rationi consentaneæ, ex naturæ legibus depromptæ, sacris scripturis innixæ, sanctorum patrũ auctoritate roboratæ, Ecclesiæ libertati, aut summorum Pontificum decretis contradicere aut repugnare? Altiorem intelligentiam hæc exposcunt quam quæ hactenus dicta sunt. Vereor ne huiusmodi leges, aut probè intelligantur, aut certe, etsi intelligantur, aliud quippiam Summum Pontificem colore male latarum legum à Venetis exposcere ac velle: nec enim satis iustæ causæ videntur mihi esse leges Venetæ, præsertim quæ modo in controuersia sunt, cur tantopere Romanus Pontifex deseuiat, quæ certe & antiquissimæ sunt, & ab ipsarum institutione omnibus ferè Summis Pontificibus cognitæ, necnon taciturnitate diuturna permissæ ac comprobatæ.

Adde quod non solum Venetiis, verum vbicunque est religionis aliquis cultus & obseruantia, apud exteras nationes, prouincias, & vrbes huiusmodi leges reperiuntur ac vigent. quæ enim ciuitas, quod oppidum, etiam antequam Veneto subiacerent Imperio, vel apud ipsos Dalmatas reperitur, quæ huiusmodi leges non habeat?

Clemens VIII. qui paulo ante Paulum hunc præcessit, nonne lege cautum reliquit, ne Deiparæ Lauretanæ Domus qua nihil toto terrarum orbe sanctius, valeat deinceps, aut emere, aut acquirere, priuatorum hominum agros, vel bona, propter easdem sane causas, quæ & Venetos multo ante ad idem statuendum impulerunt? conciliari hæc non possunt. idem omnino statuunt Veneti & Pontifices, Pontificum decreta sancta iudicantur, Venetorum blasphemiæ & anathemata?

Sed ad rem ipsam accedamus, quamuis nunc potius eligerem, in extremo aliquo Orbis terrarum angulo mœrens, lugensque delitescere, quam difficultates ac controuersias huiusmodi examinare, verum quoniam & veritati, & Sanctæ Dei Ecclesiæ plurimum debeo, pro communi bono, ac maiori difficultatis elucidatione, inuocato iam septies Spiritus Sancti numine inter Missarum sacrificia, pro septiformi eiusdem Spiritus Sancti gratia, quid mihi hac in re verissimum videatur aperiam, legesque ipsas & causas, quæ Summum Pontificem moueant ad sic deseuiendum contra Venetos examinabo: quas leges si æquissimas esse ostendam, diuinæ Legi consentaneas, sacris eloquiis, Sanctorum scriptis, rationi ipsi, proculdubio quoque ostendam, illas neque libertati Ecclesiæ, neque Pontificum decretis vllo modo aduersari, vel derogare, nisi forsan, hæc inuicem pugnent & aduersentur: quod quidem si contigerit, minora cedant maioribus, Pontificum decreta sacris scripturis, Ecclesiasticorum libertas Deo.

O quam bene Vniuersalis Ecclesiæ parens efficeret, si pugnantia inter se loca conciliaret, diuinoque eloquio Summorum Pontificum decreta submitteret & accommodaret; quod quidem & æquius & laudabilius esset, quam in dubiis tantos tumultus atque scandalum excitare. Venetiis certe vel lippis & tonsoribus illa patent, neque enim rationis particeps quispiam est qui Reipublicæ Venetæ partes, ac rationes non approbet. Sed age caussas malorum aggrediamur.

Inter alia pene infinita multis iam ante annis apud Venetos patres, pro fœlici suæ Reipublicæ statu non minus sanctè, quam prudenter sancita, atque semper ad hanc vsque diem summa cum religione ab eisdem seruata, quatuor modò in controuersia posita, (totius controuersiæ Summo Pontifice auctore) nobis examinanda se offerunt: faxit Deus vt quemadmodum recta cum intentione hæc disputãtur, ita à quibus legentur, aut audientur, pari cum intentione intelligantur.

Controuersia prima.

De Ecclesiarum seu aliorum piorum locorum erectione.

AC primum quidem obiicit se nobis lex anno Domini millesimo trecentesimo trigesimo septimo, duodecimo Calendas Iunias. lata in maiori Venetorum Concilio, qua lege postea, subsequentibus temporibus pluries tum in eodem maiori concilio, tum in Senatu ipso, & confirmata & explicata, expresse cauetur ne quis, inconsultis patribus, cuiuscunque ordinis ac status hominum existat Venetiis, noua monasteria erigat, xenodochia condat, templa ædificet, vel quæuis alia sacella, aut domos instituat, quò hominibus pateat concursus.

Quæ lex, quoniam multis Venetias egredi non videbatur, immerito certe, lex enim imperantis Vrbis, quæ conditur ciuibus, condi etiam videtur subditarum Vrbium, ac prouinciarum populis, tamen pro maiori etiam subditarum ciuitatum, ac populorum intelligentia, visum est eiusdem Reipub. patribus anno Domini supra millesimum sexcentesimo tertio, quarto Idus Januarij, illam etiam extendere ad omnes Prouincias & Ciuitates Venetæ ditioni subiectas.

Hac lege, quæ tãti furoris & anathematis causa est; nescio quid sanctius aut laudabilius excogitari potuit: vel hinc enim Venetæ Reipublicæ, summa religionis solicitudo apparet: optimi enim Principis est, ciues suos non solum in his quæ ad corpus vitamque pertinent tueri; verum etiam in his quæ ad religionis perfectionem atque mores attinent. Non enim prohibent Veneti, ne huiusmodi opera fiant, quæ singulis ferè diebus Venetiis, magis ac magis per quam honorifica crescunt, partim publica, partim priuatorum ciuium impensa, non tamẽ sine publico aliquo adiumento; nullus enim vnquam Principem Venetum adiit in sacrarũ ædium, seu aliorum piorum operum structuram ad suffragia postulãdum, qui inde non donatus rediit. Maiora certe, & plura post latam legem, illaque magnificentiora Templa consurgunt Venetiis, quam vnquam ante vllam huiusmodi legem, testès huius rei, non alios, nisi templa ipsa, ac Monasteria adhibeo, atque in primis templum Christo Redemptori, graui pestilentia ciuitate liberata, ex Senatus voto dicatum, atque à fundamentis ad tectum fastigiumque vsque perductum; tum deinde Templa ac Monasteria familiæ Diui Francisci à Paula, Sancti Nicolai de Tolentino, quo nihil magnificentius, Diui Bonauenturæ, familiæ Sancti Francisci de Obseruantia, Xenodochium ipsum Mendicantium, quod & opera & frequentia maxime crescit tum vel in primis pietate ac ope Domini Bartholomæi à

Calice;

Calice;opera certe fabrorũ è manibus nondũ erepta. Qua igitur ratione prohibet Veneti, ne huiusmodi opera fiāt? credendũ hoc de Venetorũ pietate nephas. prohibent autem & merito, ne aliquis inconsultis ipsis huiusmodi opera moliatur.

Male enim cum summa Venetorum religione ageretur, peiùs cum incredibili eorum in administrandis rebus publicis prudentia, si cujuscunque generis ac religionis hominibus liceret Venetiis, vel alibi, vbi Veneta vigent Imperia, huiusmodi opera moliri, aut efficere; quod sane si liceret, etiam ipsi Machometani mercatores, quorum Venetiis semper magnus numerus, & ædes & Moschæas suo Machometi dicatas haberent; quod idem & aliis impiis hominibus contingeret; qui à vera Christi religione alieni vndique mercaturæ causâ Venetias confluunt. quæ enim gens, quæ natio Venetiis non reperitur? antipodas ipsos hic frequenter aspicimus, nihil dico de his qui personatas facies habent, ac vestibus ouium amicti, lupinos mores, ac naturam occultant. Verentur quidem Veneti, ne, si cuicumque pro arbitrio suo liceret huiusmodi templa, domos, vel alia similia construere, Venetias non amplius Venetias religiosissimas, sed Babylonem impiissimam futurã.

Accedit adhæc & illud non contemnendum, crescunt singulis ferè diebus nouæ religiosorum familiæ, Veneto nomini infestos fautores habent, Venetias confluunt, Venetę ditionis Prouincias, Vrbes, Castella percursant: Venetis itaque non timendum? præsertim si prope arces, vel mœnia huiusmodi templa, vel domos ædificent? sciunt quid faciunt Veneti, nec enim sine causa suas leges condunt.

Quid si concedatur, huiusmodi familias sanctissimas esse, soli Deo vacare, nullius partes sequi; adhuc tamen non bene concederetur illis facultas, hæç & alia pro ipsorum arbitrio vbicunque illis placuerit moliri; occuparent enim frequentiores Vrbium partes, nobiliores plateas, sedes meliores, Vrbes ipsas, quæ huiusmodi familiis, non ciuibus constarent, quod à ratione & instituto ciuitatum est valde alienum, constant enim Vrbes ciuibus, non religiosorum tãtum familiis, priuatorum ciuium sedibus, non solis Templis, aut aliis huiusmodi machinis & operibus, ciuibus Principes imperant ac Reges, his verò ciues obtemperant, atque munia omnia, quæ ad conseruandas Vrbes, & Regna attinent, diligenter curant, à quibus oneribus & subiectione religiosi viri exemptos se esse gloriantur.

Templa item, Monasteria, Xenodochia sine ciuibus esse non possunt, ciues verò sine nimia eorum multitudine, possunt. Naturæ ordinem peruerteret, qui ciues ex Vrbibus pelleret, domos ciuium euerteret, atque intra Vrbes, templa, monasteria, xenodochia & alia huiusmodi erigeret, quæ in solum ciuium commodum, & bonum non in exitium, institui, atque erigi debent, quod quàm absurdum, quàmque inhumane sit, nemo non videt.

Tolleret itẽ de medio Principes atque Reges, quibus Deus Optimus Maximus huius Orbis Imperia atque Regna concessit *Per me reges regnant*, clamat Dei sapiẽtia Prou. octauo, & infra, *Per me Principes imperant*. Diuinus item Vates Daniel ad Nabuchodonosor Regem, inquit, *Deus cœli dedit tibi Regnum, & Imperium*. omnium autem clarissime Diuus Paulus ad Romanos, *omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit, non enim est potestas nisi à Deo, quæ autem sunt à Deo ordinatæ sunt.* Quo loco Ioannes Chrysostomus, non enim, inquit, Christus Dominus venit ad euertẽdam, Regum atque Principum politicam administrationem, sed ad confirmandã, quod ex Matthæi Euangelio perspicue patet, Vbi Christus, seruator hominum aperte iubet, esse reddenda, *quę sunt Cæsaris Cæsari, & quæ Dei, Deo.*

Omnis autem hic ordo & diuina plane dispositio rueret, si Principes auferantur, auferentur autem, si Vrbes tollantur, hæ vero tolluntur, si ex ipsis ciues

pellantur, quibus sublatis, Reges quoque atque Principes tolli necesse est, qui sine ciuibus ac Vrbibus esse non possunt: quæ omnia tunc fieri contingeret, cum Vrbes inuitis Principibus, templis, monasteriis, xenodochiis, ac cæteris huiusmodi operibus, replebuntur.

Sileant igitur, nec enim audiendi sunt, quicunque inuitis Principibus, hæc posse effici, contenderint; *Dei enim ordinationi resistit*, inquit Diuus Paulus, *qui potestati resistit.*

Dicant quæso qui contra hanc legem sentiunt, inuitis Principibus non dum sacro baptismate initiatis, licet ne huiusmodi opera in ipsorum regnis, aut ciuitatibus moliri? non equidem: qua igitur ratione Venetiis, aut alibi sub Venetæ ditionis Imperio, inuitis eiusdem Reipubl. patribus, hæc fieri licebit? nisi forsan deterioris conditionis est Christianorum Principum esse è numero, quàm non esse.

Nullibi certe Apostolos Domini, quos ipse ad prædicanda vitæ æternæ documēta in Orbem vniuersum legauit, hæc, inuitis Principibus, fecisse legimus, quod certe, neque ipse Seruator hominum Christus vnquam effecisset, voluntas enim libera est, neque vllo modo cogenda.

Aliena certe rapere videtur, qui inuitis Principibus, hæc moliri conatur; Principes item iure suo priuat, qui Ecclesiastico priuilegio gaudens, etiam si locos sua pecunia emat, cum ibi templa, domos, vel alia similia ædificat: priuatorum enim ciuium bona, cum destituuntur, Principum bona sunt, tunc enim in ius Naturæ redeunt, quæ autem Naturæ sunt, Principum sunt: quibus Deus regna & imperia concessit.

Sed si quis & contra leges, vel Principes male agat, vnde vitam & bona perdere mereatur, non ne Principis est eum vita, vel bonis priuare? illaque vel cui ei libuerit concedere, vel certe in fiscum, seu in publicum ærarium redigere? Ius ergo aliquod Principes habent in priuatorum ciuium bona, neue illud, inconsultis ipsis, ad alios Principes transferri possit, iure optimo leges eis condere licet, non possunt iure hoc Principes priuari, nisi contra diuinæ iustitię præceptum, hoc aliquis tueri conatur.

Huc spectant & illa haud contemnenda, licet Principibus obsidionis ac belli temporibus, euertere funditus monasteria, templa, & cætera huiusmodi opera, prope muros, vel arces extructa, vnde hostibus vires, & occasio acrius hæc oppugnandi possent accedere, non alia sane de causa, nisi quia Principes, Natura tunc eis facultatem præbente, bonorum etiam quibus Ecclesiæ gaudent, Principes sunt, areę enim in quibus huiusmodi opera extant, vel fiunt, Principum sunt. Sed de hac lege hactenus, satis enim quæ dicta sunt, patent, ad vlteriora progrediamur.

Contro-

Controuersia secunda.

De Bonis Saecularium conseruandis ne ad Ecclesiasticos deuoluantur.

Alterum in controuersia positum est, lex anno Domini millesimo trecentesimo trigesimo tertio lata in maiori Venetae Reipublicae Concilio; qua lege sapientissimis eiusdem Reipubl. patribus iam ex tunc cauere visum est. (cum grauiter sua aeraria, atque suorum ciuium, & subditorum bona imminui animaduerterent) ne Ecclesiasticis quibuscunque, tam Venetiis, quam in Ducatu vt aiunt existentibus, possit in futurum aliquod stabile saeculare aut donari aut relinqui in perpetuum, quam in decennium, quo elapso, iubetur illud esse vendendum, ac pecunias Ecclesiasticis apud se retinendas.

Ad quam legem postea anno Domini millesimo quingentesimo trigesimo sexto, pridie Calendas Ianuarij cum aliis modis intelligerent sua, sicut et quae subditorum iura ac bona deperdi, atque paulatim omnia ad Ecclesiasticos deuenire cum maximo Reipublicae suae ac subditorum suorum damno, visum est eiusdem Reipublicae patribus item in suo maiori Concilio addere & illa; Ne quis in posterum audeat aliquis testamento legare, seu in perpetuum donare bona item permanentia generis cuiuscunque Venetiis seu in ipso Ducatu posita, seu quocunque alio modo, ea obligare in perpetuum, ad pios vsus & causas, seu ad longius tempus quam ad annos duos, quibus elapsis; iubentur decem sapientes ad decimas exigendas deputati, lege eadem, si qua huiusmodi bona contigerit, legari, donari seu obligari plusquam ad annos duos, ea voce praeconis vendere ac pecunias quas inde retraxerint ad Procuratores Diui Marci deferre, qui adhibitis quorum interest, tenentur de his iuxta voluntatē eius, qui ea tradidit aut reliquit disponere & ordinare.

Tandem anno Domini millesimo sexcentesimo quinto, septimo Calendas Aprilis, ad supra expositas leges, duo alia, videntur à Senatu Venetae Reipublicae adiecta, quae non tam diuersa ab expositis legibus, quam earundem explicantia, seu interpretantia sunt, quorum vnum est, leges easdem, non solum Venetiis, & in Ducatu, verum etiam vbicunque locorum Venetae ditionis, ab omnibus debere & adimpleri, & seruari. Alterum est, ne quis inconsulto Senatu, vbiuis, sub Veneto Imperio existat, audeat quouis modo, aut colore disponere de supra expositis bonis, nisi modo & ratione, qua in ipsa lege seu legis potius interpretatione praescribitur.

Haec summa praeclarissimarum legum, hic tenor diuinarum plane ordinationū, hae leges controuersiarum, hae alterae Anathematum causae. Circa quae, & si aperte constat, ex his, quae paulò supra diximus, quae mea sententia sit, tamen hoc loco,

& planius, & fusius quid sentiam explicabo.

A Natura enim, cuique tributum videmus, (quæ autem à Natura sunt, à Deo ordinata censentur,) vt se suaque tueri, vnumquodque, & possit & debeat. Quod enim genus animalium, vel infimum reperitur, quod pro se suisque tuendis, non laboret? pugnant enim pro nidulis suis aues, apes pro alueolis, animalia quæque rationis expertia pro victu, homines igitur, rationis participes, hoc Naturæ bonum, tam sanctum, tamque iustum contemnent? quod certe, & si homini cuique proprium est, nullus enim hominum est, qui se suaque non tueatur, suas enim leges & œconomias habet, eique interdum in tuendis suis, & Persica & Laconica, & Attica ratione vtendum, Principibus vero, atque his qui Politicam administrationem exercent, hoc non tantum proprium, quam connaturale videtur.

Est enim Principatus atque administratio Politica adeo naturalis, & necessaria hominum generi, vt tolli non possit, quin Natura ipsa tollatur, homines enim inter animalia omnia societatem appetunt, à Natura enim est homo animal sociale, nam cum vnus homo sibi non sufficit ad omnia, necesse est vt simul viuant, & vnus alium adiuuet, homo enim eget homine tam in his quæ ad vnius cuiusque sustentationem & vitam conferunt, quam in his quæ ad hostium ac ferarum impetus infringendos spectant.

Ad hæc autem omnia bene, ac tute exercenda, Rectore opus habet hominum genus, qui & multitudinem continere, & bonum commune eiusdem curare, atque conseruare valeat, quem Rectorem, seu *Potestatem* vt verbis Apostoli vtar, non nisi à Deo acceptam immediate credendum, consequitur enim necessario Naturam hominis, quæ autem à Natura sunt, ab eo sunt qui Naturam instituit: Potestas igitur hęc de iure Naturę est, non enim pendet ex consensu hominum, nam velint, nolint homines, debent regi ab aliquo, nisi velit ruere hominum genus quod nullo modo dicendum: at Ius Naturæ, est Ius diuinum, iure igitur diuino introducta est Gubernatio Politica, atque hominum generi per quam necessaria.

Debent igitur Principes, atque Politicæ disciplinæ Magistratus, iure Naturæ ac proinde diuino, non solum se, suaque tueri, verum etiam sibi subditos ciues, ac populos, eorumque res ac commoda, quibus cum & leges condere liceat, cælitus ad hoc illis data facultate, iuxta illud Prouerbiorum octauo, *per me reges regnant, & legum conditores iusta decernunt*, legibus quoque ad hæc eadem custodienda, & tuenda, prospiciendum, neue misere dissipentur, atque ad alienos transferantur, summopere elaborandum, quod certe cum omnibus Principibus, atque Rebuspublicis peculiare esse debeat, tum vel in primis Venetæ Reipublicæ, ad quam, non tantum sui Imperij pondus, & solicitudo, sed etiam Ecclesiæ Protectio spectat: Qua enim ratione Veneti, si sua suorumque ciuium ac populorum bona male dissipentur, Ecclesiæ Dei libertatem, Italiæ tranquillitatem ac tandem sui decus, contra communes hostes, satis commode conseruare, ac tueri poterunt? cauent itaque iure optimo, ne suorum ciuium ac populorum bona in Ecclesiasticos transferantur. O nunquam satis laudandam Venetorum patrum in condendis suis legibus prudentiam. O admirandam eorundem in custodiendis rebus tum publicis, tum priuatis vigilantiam.

Norunt optimè Veneti, Principes tum fortunatos ac fœlices esse, cum fortunatorum ciuium ac populorum Principes eos esse contigerit, fortunatos autem ciues ac populos esse, quando amplissimis fortunis ac bonis omnibus, sub bono Principe abundant, sicut & econtra eos Principes miserandos esse, immo non Principes sed priuatis ciuibus deteriores qui inter squallentes turbas ac populos positi, corũ

san

sanguinem ac bona sugunt.

Equidem si Princeps aliquis, pro communi totius Ecclesiæ Sanctæ bono, diues ac potens esset optandus, is certe Venetus, ac Veneta Respublica deberet esse. Hãc certe Romani Pontifices omnes, hanc cæteri Orbis Christiani Principes & protegere, & iuuare deberent.

Nullus enim Christianorum principum est, qui in tam angustis sui Regni finibus, maiores impensas, ac apparatus bellicos pro communi Ecclesiæ Sanctæ bono, aut sustineat aut efficiat, quam Veneti sustinere ac efficere videntur. Dalmatiæ etenim Vrbes, Macedoniæ, Epyri Insulæ, Ionii, Ægæique maris detrimento potius sunt quàm vtilitati Venetæ Reipublicæ, quę quidē semper exhauriunt, nunquã replent Venetorum æraria, quemadmodum & maritima classis, ad quam sustentandam singulis anni temporibus, non pro pyratica exercenda, aut pro mercibus hinc inde asportandis, sed pro communi omnium Christianorum ac Ecclesiæ Sanctæ bono, quingenta millia aureorũ non sufficiunt. Nihil dico de expensis, quas Veneti patres singulis ferè diebus sustinent nõ paucas, tũ domi, tũ foris in alendis de sua Republica omnis generis benemeritis hominibus, eorumque gnatis ac nepotibus, in extirpandis extorribus, in egenorum subleuatione, ac in aliis fere sexcentis huiusmodi pietatis operibus.

Vnius quidē Arsenalis vt vocãt impensę, (quo nihil terrarũ Orbe, nec magnificētius, nec oportunius, nec Christiani nominis hosti formidabilius, aut esse, aut excogitari potuit) satis magnę causę deberēt esse Venetis, non quidē ad cõseruãda tuendaque sua, suorũque subditorũ ac ciuium, Verũ etiã vt Principes Christiani omnes, tũ vel in primis Romanus Pontifex, eis & suffragetur, & opituletur. O quã melius ad sexcēta millia aureorũ, quæ singulis fere annis Veneti impendũt in hoc armamētario, pro cõstruendis triremibus, ac cęteris bellicę disciplinę apparatibus, esset addere alia sexcēta millia, de Ecclesię redditib. quod forsan & laudabilius, & Deo gratius esse posset, quã velle nũc easdē impēsas aut imminuere, aut infringere.

Quid cum Christiano Orbe ageretur, si impius Turcarum Imperator cum trecentis, vel quadringentis triremibus armis ac militibus bene instructis, Italas Vrbes, seu Principes aggrederetur, Venetis vel permittentibus, vel quiescētibus? quis vnquam Christianorum principum, non certe si omnes fœdere arctissimo simul colligarentur, triremesq; omnes & Romanas, & Ethruscas, & Liguras, & Hispanas, & Siculas, & Melitenses, & Neapolitanas vnà congregarent, satis essent, nisi Venetæ triremes ac machinæ accedant ad reprimendos & profligandos huiusmodi hostium apparatus ac vires? probationibus non est opus, sensibus ipsis patet, Armamentarium Venetum solum satis esse posse ad reprimendos cuiuscunque Turcarum classis impetus, apparatusque bellicos qui inibi conseruantur, etiam si omnes alii deficiant, solos sufficere ad quamcunque pedestrem classem instruendam, etiam si quingentorum millium hominum numeretur. Hoc in afflictissima Ecclesiæ Sanctæ tempora conseruare, hoc fouere, hoc sustentare Romani Pontifices deberent, non diruere. vt modo facere videntur, qui enim Venetis temporale dominium auferre intendit, hic Christianam Rempublicam, necessario auxilio ac ope priuat, illamque funditus euertere, non conseruare conatur.

Sed hęc ad ostēdendum id quod intendimus probabilia, validiora adducamus.

Duo mihi videntur necessaria, ad hoc vt leges politicæ & rectæ & rationi consentaneæ esse dicantur.

Alterum est vt res super quibus feruntur, sint mere politicæ & temporales.

Alterũ vero, vt finis propter quem ferũtur, sit bonum commune, ac Reipublicæ

necessarius nullius malum per se intédens. Ex quibus duobus, atque ex rebus quidem, tanquam ex obiecto, ex fine vero, tanquam ex modo considerandi res omnes & distingui & appellari necesse est.

Hæc duo in supra enumeratis legibus, reperiri, clarius est quam vt argumentis ostendatur, Quis enim nó videt prædia, agros, domos, & cætera huiusmodi, secularium personarum, esse mere temporalia, & politica? super quibus non nisi politicum Principem, qualis Venetus est, oportet & leges ferre, & dominari, quemadmodum & in his, quæ mere spiritualia sunt, quales sunt gratia, potestas clauiũ prophetia, sacramenta, sacrificia, & omnes alij effectus, qui prouenient ex his, non nisi Ecclesiasticum ac spiritualem?

Differunt enim inter se res temporales, & spirituales, potestas Ecclesiastica, & potestas Politica. Hæc in temporalibus versatur, illa in spiritualibus, neutra suos fines egredi debet, nec ea quę sunt alterius occupare.

Optime certe hac in re Hugo de Sancto Victore libro secundo de Sacramentis parte secunda cap quarto. *Terrena, inquit, Potestas, caput habet Regem: Spiritualis habet Summum Pontificem.* Multo clarius Ioannes Driedo libro secũdo de libertate Christiana cap. secundo. *Christus, inquit, cum præfecit Petrum Vniuersali Ecclesiæ pastorẽ, nõ simul dedit illi Imperium temporale super vniuersam Ecclesiam, neque enim abstulit Imperatoribus & Regibus sua regna, neque item voluit vt omnis potestas Regalis, perinde ac Ecclesiastica debeat deriuari & descendere ex potestate Petri.* Habetur idem & in epistola Athanasij, ad eos qui solitariam vitam agunt. In qua Hosius episcopus ait Imperatori, *Tibi Deus Imperium, nobis autem ea quæ sunt Ecclesiæ Christus commisit.* Confessione ipsa Pontificum, in hac re nihil clarius Gelasius Papa in epistola ad Anastasiũ Imperatorem, quæ habetur etiam in Decreto distinc. nonagesima sexta, Can. duo sunt. *Duo sunt, inquit, Imperator Auguste, quibus principaliter mundus hic regitur, auctoritas sacra Pontificum, & Regalis potestas,* & Gregorio libro secundo, epistola sexagesima prima ad Mauritium. *Potestas, inquit, super omnes homines Dominorum meorum pietati cælitus data est.* & clarissime Nicolaus in epistola ad Michaelem, *nolite præiudicium Dei Ecclesiæ irrogare, illa quippe nullum Imperio vestro præiudicium infert,* & infra. *Idem mediator Dei, & hominum, homo Christus Iesus, sic actibus proprijs, & dignitatibus distinctis officia potestatum vtriusque discreuit, vt Christiani Imperatores pro æterna vita Pontificibus indigerent, & Pontifices pro cursu temporalium tantummodo rerum Imperialibus legibus vterentur.*

Ex his aperte constat has duas potestates inter se differre.

Quod autem neque vna alteri possit derogare, id cum de temporali potestate constet, de Spirituali probatur.

Ex Nicolao supra, quidquid Imperatores habẽt, à Christo dicit eos habere quo posito quæritur, aut potest Summus Pontifex auferre à Regibus, & Imperatoribus, hanc auctoritatem & potestatem, tanquam Summus ipse Rex & Imperator, aut non potest: si potest, ergo est maior Christo, si non potest ergo verè nõ habet potestatem Regiam, quod si non habet, non potest, nec temporali auctoritati Principum atque Regum derogare.

Quod Alexander Tertius, qui optime, quid & quanta sit Reipublicæ Venetæ auctoritas, est expertus capit. si duobus. §. Denique. extra de Appellationibus. fateri non est veritus, qui cum interrogaretur an Appellatio à Iudice seculari ad Papam teneat, respondet. *Tenet quidem in his, qui sunt nostræ temporali iurisdictioni subiecti, in alijs vero secundum iuris rigorem credimus non teneri.*

Et in cap. causam, secundo. extra qui filij sint legitimi. *Nos attendentes, inquit,*

quod

quod ad Regem pertinet, non ad Ecclesiam de talibus possessionibus iudicare, & similia.

Innocentius Tertius, non est prætereundus qui cap. Nouit, de Iudic. apud Bellar. tomo 1. cont. de Rom. Pont. libro 5, capit. 3. *cum iurisdictionem*, inquit, *propriam non sufficimus explere, cur alienam vsurpare velimus?* quibus verbis Pontifex aperte negat Temporalem iurisdictionem, in Regno Francorum sibi esse assumendam, vt à sua iurisdictione alienam. & non multo infra, *non intendimus*, inquit, *iudicare de Feudo, cuius ad ipsum spectat iudicium, sed decernere de peccato, cuius ad nos pertinet sine dubitatione censura.*

Pulcherrima sunt illa, quæ idem Innocentius cap. solitæ, extra de maioritate & obedientia, dicit, in hanc sententiam, *Ad firmamentum*, inquit, *Cœli, hoc est Vniuersalis Ecclesiæ fecit Deus duo luminaria magna, id est duas instituit dignitates, quæ sunt Pontificalis auctoritas, & regalis potestas, sed illa quæ præest diebus, id est spiritualibus maior est, quæ vero carnalibus minor, vt quanta est inter Solem, & Lunam, tanta inter Pontifices, & Reges differentia cognoscatur.*

Oportunus certè locus ad ostendendum, satis accommodato exemplo id quod intendimus, non enim est idem Sol & Luna, differunt enim inter se, & motu & lumine, neque Lunam instituit Sol sed Deus, ita quoque dicendum est non esse idem Pontificalem & Imperialem auctoritatem, nec vnam ab alia absolutè pendere. Quod si Luna in lumine à Sole dependeat, id non est simpliciter, & in esse à Sole dependere, sed secundum quid, in esse autem vtraque dependent à primo mouente, id est Deo: simili modo dicendum est Reges, atque Principes, quatenus Christiani sunt à Pontifice, in spiritualibus quæ lumini compara[illegible] dependere, simplicit[illegible]tè & in esse & quatenus Principes sunt à Deo, à quo & Regna & Imperia im[illegible]atè acceperunt.

Ide[illegible] [illegible]nocent. cap. per Venerabilem, extra qui filii sint legitimi, dicit *Pontificem solum in patrimonio Ecclesiæ plenam habere in temporalibus potestatem, in aliis vero regionibus non item.* & ibidem, *cum Rex*, inquit, *superiorem in temporalibus neminem recognoscat sine iuris alterius læsione, in eo se iurisdictioni nostræ subiicere potuit, in quo videtur aliquibus, quod per seipsum, (non tanquam pater cum filiis, sed tanquam Princeps cum subditis) potuit dispensare. Tu autem noueris aliis subiacere vnde sine ipsorum forsan iniuria nisi præstarent nobis assensum, in hoc subdere, te non posses.* Plura in hanc sententiam possent adduci, sed breuitatis causa, prætereantur.

Ad hæc omnia ratio accedit: Principes sacro fonte non abluti, sunt veri & supremi Principes suorum Regnorum, his enim Deus in vtroque testamento, approbat Regna & Imperia. *Tu es Rex Regum*, inquit *Daniel ad Nabuchodonosor Regem.* Dan. secundo. *& Deus Cœli dedit tibi Regnum & Imperium*, & Matthæi vigesimo secundo, ipsemet Dominus, cum Cæsari præcipit esse reddenda, quę Cęsaris sunt, quid aliud facit nisi Cæsaris, & aliorum Principum ac Regum, Regna & Imperia approbare? *reddite*, inquit, *quæ sunt Cæsaris, Cæsari, & quę Dei Deo.* Vellem hic obiter obseruari, verbum reddite, vim enim habet, *reddite*, non donate, *quæ sunt Cæsaris Cæsari*, id est quę iure illi debentur, non enim redduntur, nisi ea quæ alterius sunt. pertinent huc & illa quæ Diuus Paulus ad Romanos scribit, *reddite omnibus debita, cui tributum, tributum, cui vectigal, vectigal*, vbi etiam propter conscientiam, iubet obedire Principibus Ethnicis, qui si non essent veri Principes, in conscientia non teneremur illis obedire. sunt igitur veri & supremi Principes suorum Regnorum.

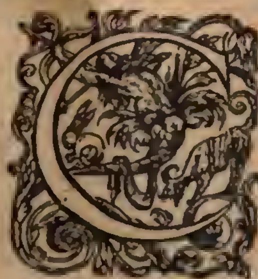
In quorum Regnis Summus Pontifex, non habet, nec dominium, nec auctoritatem temporalem, quod vel ex eo maximè patet; quia si haberet, Regna infideliū

Sacroſancto ac Venerabili

CARDINALIVM

S·R·E· COLLEGIO

HIERONYMVS VENDRAMENVS, Sacerdos, ac Theologus, S.P.D.

VM plurimorum, ex ſacroſancto illo, ac Venerabili purpuratorum patrum Collegio, prodeant ſingulis ferè diebus noua ad Remp. Venetam Paraneſes: reſponſiones, ad cuiuſdam incogniti auctoris propoſitiones, ac tandem ſententiæ quadam, contra Venetæ Reipub. Epiſcopos; In quibus, ob ignorationem inſtituti, ac rationum eiuſdem Republic. cum multa non tam procacia, quam falſa inſerantur, indigna certe tantorum virorum auctoritate, & doctrina, ac præſertim tua Illuſtriſsime Baroni, qui vnus contra ius, fáſque omne, ſanctiſsimæ Reipubl. religionem, ac integritatem viſus es & afficere, & inſectari. operæ precium exiſtimaui, ad vos Eccleſiæ lumina, diſcipulorum Chriſti, ſucceſſores, ac Summi Pontificis veros ac legitimos electores, diſquiſitiones haſce meas, dirigere, non cenſurarum, ſed controuerſiarum quæ inter Sum. Pont. ac Venetam Rempub. intercedere, & quibus cenſuræ illæ omnes videntur innixæ, vobisque ſanctiſsimis, ac religioſiſsimis viris, eas dicare, & committere, eo certe conſilio vt & Venetæ Reipubl. integritas, ac ſanctimonia vobis magis ac magis innoteſcat, & ijs qui deinceps veſtrum hac de re ſunt aliquid vel ſcripturi, vel acturi, maius lumen & ad ſcribendum, & ad agendum appareat, ijs vero qui iam ſcripſerunt, (noſtris diſquiſitionibus perſpectis) ad ſua ſcripta in melius & corrigenda, & reformanda ſtimulus accedat. Excipite quæſo per Deum immortalem, ac Chriſti Domini ſacratiſsimum ſanguinem vos precor atque obteſtor, haſce meas diſquiſitiones (donec & diſputationes com-

pleam) legite, considerate, perpendite; medelam, non Maiestati temporali vestræ, sed Ecclesiæ ac animarum saluti, quærite & adhibete. Vos D.O.M. speculatores in sacratissima illa specula constituit, speculamini quæ utilia sunt gregi, non nociua, aut dispergentia.

Hæc satis. Valete.

Datæ Venetijs, Calendis Septembris 1606.

QVÆSTIO

QVAESTIO GENERALIS

An satis iustæ causæ moueant Paulum V. Sum. Pontif. ad sæuiendum nunc tam dirè contra Venetos, Anathematis, ac Interdicti mucronibus.

Ad quatuor controuersias redacta atque à Reuer. D. Hieronymo Vendrameno, Sancti Mauritij Venetiarum Plebano, ad meliorem omnium intelligentiam explicata atque discussa.

Præfatio.

NON possum persuaderi Venetę Reipublicæ sanctissimas leges, quas ab ipso omnium legum fonte, Deo credibile est emanatas (nō enim est potestas nisi à Deo) vnquam esse posse satis rationabiles causas, propter quas tantopere, cōtra Venetos patres, Romani Pontificis nunc desęuiant ac debacchentur iræ.

Existimabam certe, dum summum in terris Christi Vicarium audirem, Venetis minitari, arma spiritualia intentare, iam ipsos Venetos à Christi fide defecisse, Diui Petri patrimonium occupasse, Vrbes, castella, agros, Romanæ ditioni subiectas, obsedisse, diripuisse, vastasse, quę communis omnium erat certe opinio, qui causas tantæ excandescentiæ penitus ignorarent.

Verum cum Venetam Remp. animaduerterem religiosissimā, illámque ab ipso Vrbis exordio, quam semel hausit, ac accepit Christi seruatoris hominum semper seruasse, ac retinuisse fidem, à qua tanto temporis spatio, plurima regna, prouinciæ multæ, orbis ferè vniuersus, partim defici, partim vacillari, visa sunt. Hæc autē sola ad Virginis Deiparæ exemplū, quam mirificè colit ac veneratur, nūquam defecit, vacillauit nunquam, Et certe toto terrarū orbe, vbicūque est veræ religionis, aliquis cultus & cognitio, vbi maiori veneratione, frequentia, pompa, pietate, ipsa religio splendet ac dilatatur, quā Venetiis? Vbi frequētiora tēpla, vbi sacella, vbi cœnobia, xenodochia, mirum non dicerem, plures esse Deo dicatas ædes Venetiis, quam sunt priuatorum ciuium sedes. hoc semper Venetæ Reipub. patribus, peculiare fuit, Vrbem suam religione potius, quā ipsis mœnibus cingere. quę religiosę-

rum familię, Venetiis, non reperiuntur? quibus operibus pietatis est destituta Venetorum ciuitas? religiosi viri, nullibi in maiori veneratione. Clerum vnicè diligunt, qui in nouem congregationes diuisus, nouem Angelorum imitatur choros. Sacerdotibus quibus animarum est demandata cura quanta tribuunt Veneti, vel ex eo maxime appatet quòd ipsorum patentibus litteris, summam vbique adhibēt fidem sine quibus, nec viuere, nec mori se bene arbitrantur: quibus, si cum eis esse, aut incedere aliquandó contingat patritij ferè omnes, tum Senatores ipsi, non nisi honorificentiores sedes, partésque concedunt, quod moris est Venetiis, omnibus Sacerdotibus concedere. quanto autem cum animi affectu aras Veneti colant, tēpla frequentent, sacrificiis missarum intersint, non solum festis, sed singulis fere diebus qui propriis oculis non vidit, vix credere potest. nullus solemnis hic intra annum agitur dies, qui paschatis dies non censeatur, tanta est vbique Venetiis, ex summo infimoque genere hominum multitudo, quæ Sacramento pœnitētiæ purgata, cęlesti pane reficitur ac recreatur. Omitto reliqua penè innumera virtutis opera; ex quibus Venetorum pietas ac Religio maxime apparet. Illud non omittā, Venetos patres sanctam Dei Ecclesiam, toto terrarum orbe diffusam, maxima ex parte tueri, ac sustentare. Prætereo vetera; satis nota est Alexandri tertij Pontificis historia; naualis victoria apud Echinadas insulas contra turchas habita, Venetis tribuenda; norunt Venetorum æraria.

Noua sunt, illaque præsentia, quæ singulis fere diebus Veneti pro Republica Christiana præstant ac moliuntur, quod oppidum est, quæ ciuitas in extremis licet nostræ Hesperię partibus constituta, à barbarorum incursibus, ac furore satis tuta? Romanę certe Ciuitati, Pontifici ipsi esset timendum, nisi Veneta classis assidue Italiæ ora circumcursaret, prædones turchas, cæterósque Christiani nominis hostes, pyratas arceret, ac propulsaret. Maritima vastæ Illyridis littora, Macedoniæ, Insulæ in Epyri, Peloponesique conspectu, Ionio, Egæoque mari, à natura ipsa dispositæ ac collocatæ, Venetorum præsidiis, arcibus quam munitissimis instructa, quanta cum impensa, dici non potest, quid aliud sunt, nisi Italiæ, Orbisque Christiani vniuersi, castra ipsa, ac propugnacula? excubias certe agunt Veneti assiduas, pugnant pro castris, reprimunt hostes, dormiunt occidentales Principes, ac populi tuti, hostesque à longe audiunt, non vident.

Propugnaculum memorabile in Fori Iulij partibus nuper extructum, Palmam vocant, quantam Christiani nominis habeant solicitudinem Veneti ostendit. minabatur toti Italiæ impius Hassan Bassa, magni Turcarum Regis, summus exercituum imperator, iamque italiam animo conceperat, italiæ opibus mirum in modum inhiabat, Romam vouerat Mahometi impio dicare, si vnquam voti compos effectus, italia potiretur, neque multis millibus passuum ab italia aberat, quando prouida Venetorum patrum cura, de communi bono solicita, propugnaculum illud summis impensis ausa, italos principes qui iam animo conciderant, in spem erigit, à metu Italiam liberat vniuersam, quid plura? nota est Venetorum pietas ac religio, argumentis nullis opus. Summum Pontificem, quanti faciant Veneti dictu incredibile, opes, vitam ipsam, effundere, pro summo Ecclesiæ sanctæ capite non minus paratos Venetos inuenies, quam principes reliquos omnes. Quas vnquam Romani Pontificis, salutares litteras Veneti, vel obsignarunt, vel non acceptarunt? indulgentias omnes, ab ipso Pontifice profectas, vtinam Romani, tanta cum pietate exciperent, quanta Venetos, excipere, ac colere videmus.

Hæc igitur & alia pene infinita, cum de Venetorū pietate ac religione animaduerterē, credere non possum, Venetæ Reip. patres sapiētissimos, quibus pro Libris

sunt

sunt Principum Orbis vniuersi, leges atque gesta, Senatus Academia, qui optimè norint quid quaque in re rationi consentaneum, quidue repugnans sit: prçterquã quod in his quç ad religionem attinent, nõ suam, sed doctorum virorum Theologorum, Iurisque vtriusque consultorum, sententias ac vota exquirunt: modo tã misere, aut deliquisse, aut aberrasse. Quæ igitur causæ tanti furoris excandescentiæ contra Venetos religiosissimos? Rempub. sanctissimam? Deus bone, pateris ne, hçc vlterius progredi, tuam inconsutilem tunicam scindi? haud equidem, nisi forsan, Orbi vniuerso, vltimum statuisti interitum.

Venetæ Reipub. Leges sanctissimas, aiunt, ansam tanti furoris Romano Pontifici præbere quippe quæ libertati Ecclesiæ, ac summorum Pontificum decretis, repugnent, ac contradicant: quæ verba? quæ blasphemiæ? Venetæ leges, rationi consentaneæ, ex naturæ legibus depromptæ, sacris scripturis innixæ, sanctorum patrũ auctoritate roboratæ, Ecclesiæ libertati, aut summorum Pontificum decretis contradicere aut repugnare? Altiorem intelligentiam hæc exposcunt quam quæ hactenus dicta sunt. Vereor ne huiusmodi leges, aut probè intelligantur, aut certe, etsi intelligantur, aliud quippiam Summum Pontificem colore male latarum legum à Venetis exposcere ac velle: nec enim satis iustæ causæ videntur mihi, esse leges Venetæ, præsertim quæ modo in controuersia sunt, cur tantopere Romanus Pontifex desæuiat, quæ certe & antiquissimæ sunt, & ab ipsarum institutione omnibus ferè Summis Pontificibus cognitæ, necnon taciturnitate diuturna permissæ ac comprobatæ.

Adde quod non solum Venetiis, verum vbicunque est religionis aliquis cultus & obseruantia, apud exteras nationes, prouincias, & vrbes huiusmodi leges reperiuntur ac vigent. quæ enim ciuitas, quod oppidum, etiam antequam Veneto subiacerent Imperio, vel apud ipsos Dalmatas reperitur, quæ huiusmodi leges non habeat?

Clemens VIII. qui paulo ante Paulum hunc præcessit, nonne lege cautum reliquit, ne Deiparæ Lauretanæ Domus qua nihil toto terrarum orbe sanctius, valeat deinceps, aut emere, aut acquirere, priuatorum hominum agros, vel bona, propter easdem sane causas, quæ & Venetos multo ante ad idem statuendum impulerunt? conciliari hæc non possunt. idem omnino statuunt Veneti & Pontifices, Pontificum decreta sancta iudicantur, Venetorum blasphemiæ & anathemata?

Sed ad rem ipsam accedamus, quamuis nunc potius eligerem, in extremo aliquo Orbis terrarum angulo mœrens, lugensque delitescere, quam difficultates ac controuersias huiusmodi examinare, verum quoniam & veritati, & Sanctæ Dei Ecclesiæ plurimum debeo, pro communi bono, ac maiori difficultatis elucidatione, inuocato iam septies Spiritus Sancti numine inter Missarum sacrificia, pro septiformi eiusdem Spiritus Sancti gratia, quid mihi hac in re verissimum videatur aperiam, legesque ipsas & causas, quæ Summum Pontificem moueant ad sic desęuiendum contra Venetos examinabo: quas leges si æquissimas esse ostendam, diuinę Legi consentaneas, sacris eloquiis, Sanctorum scriptis, rationi ipsi, procul dubio quoque ostendam, illas neque libertati Ecclesiæ, neque Pontificum decretis vllo modo aduersari, vel derogare, nisi forsan, hæc inuicem pugnent & aduersentur: quod quidem si contigerit, minora cedant maioribus, Pontificum decreta sacris scripturis, Ecclesiasticorum libertas Deo.

Calice;opera certe fabrorũ è manibus nondũ erepta. Qua igitur ratione prohibẽt Veneti, ne huiusmodi opera fiãt? credendũ hoc de Venetorũ pietate nephas. prohibent autem & merito, ne aliquis inconsultis ipsis huiusmodi opera moliatur.

Male enim cum summa Venetorum religione ageretur, peius cum incredibili eorum in administrandis rebus publicis prudentia, si cujuscunque generis ac religionis hominibus liceret Venetiis, vel alibi, vbi Veneta vigent Imperia, huiusmodi opera moliri, aut efficere; quod sane si liceret, etiam ipsi Machometani mercatores, quorum Venetiis semper magnus numerus, & ædes & Moschæas suo Machometi dicatas haberent; quod idem & aliis impiis hominibus contingeret, qui à vera Christi religione alieni vndique mercaturæ causa Venetias confluunt. quæ enim gens, quæ natio Venetiis non reperitur? antipodas ipsos hic frequenter aspicimus, nihil dico de his qui personatas facies habent, ac vestibus ouium amicti, lupinos mores, ac naturam occultant. Verentur quidem Veneti, ne, si cuicumque pro arbitrio suo liceret huiusmodi templa, domos, vel alia similia construere, Venetias non amplius Venetias religiosissimas, sed Babylonem impiissimam futurã.

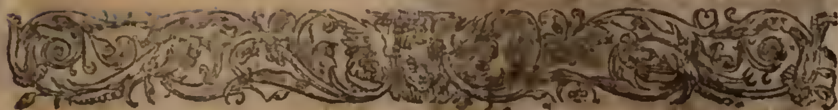
Accedit adhæc & illud non contemnendum, crescunt singulis ferè diebus nouæ religiosorum familiæ, Veneto nomini infestos fautores habent, Venetias confluunt, Venetę ditionis Prouincias, Vrbes, Castella percursant: Venetis itaque non timendum? præsertim si prope arces, vel mœnia huiusmodi templa, vel domos ædificent? sciunt quid faciunt Veneti, nec enim sine causa suas leges condunt.

Quid si concedatur, huiusmodi familias sanctissimas esse, soli Deo vacare, nullius partes sequi; adhuc tamen non bene concederetur illis facultas, hæc & alia pro ipsorum arbitrio vbicunque illis placuerit moliri; occuparent enim frequentiores Vrbium partes, nobiliores plateas, sedes meliores, Vrbes ipsas, quæ huiusmodi familiis, non ciuibus constarent, quod à ratione & instituto ciuitatum est valde alienum, constant enim Vrbes ciuibus, non religiosorum tãtum familiis, priuatorum ciuium sedibus, non solis Templis, aut aliis huiusmodi machinis & operibus, ciuibus Principes imperant ac Reges, his verò ciues obtemperant, atque munia omnia, quæ ad conseruandas Vrbes, & Regna attinent, diligenter curant, à quibus oneribus & subiectione religiosi viri exemptos se esse gloriantur.

Templa item, Monasteria, Xenodochia sine ciuibus esse non possunt, ciues verò sine nimia eorum multitudine, possunt. Naturæ ordinem peruerteret, qui ciues ex Vrbibus pelleret, domos ciuium euerteret, atque intra Vrbes, templa, monasteria, xenodochia & alia huiusmodi erigeret, quæ in solum ciuium commodum, & bonum non in exitium, institui, atque erigi debent, quod quàm absurdum, quámque immane sit, nemo non videt.

Tolleret itẽ de medio Principes atque Reges, quibus Deus Optimus Maximus huius Orbis Imperia atque Regna concessit *Per me reges regnant*, clamat Dei sapiẽtia Prou. octauo, & infra, *Per me Principes imperant*. Diuinus item Vates Daniel ad Nabuchodonosor Regem, inquit, *Deus cœli dedit tibi Regnum, & Imperium*. omnium autem clarissime Diuus Paulus ad Romanos, *omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit, non enim est potestas nisi à Deo, quæ autem sunt à Deo ordinatæ sunt.* Quo loco Ioannes Chrysostomus, non enim, inquit, Christus Dominus venit ad euertẽdam, Regum atque Principum politicam administrationem, sed ad confirmandã, quod ex Matthæi Euangelio perspicue patet, Vbi Christus, seruator hominum aperte iubet, esse reddenda, *quę sunt Cæsaris Cæsari, & quæ Dei, Deo.*

Omnis autem hic ordo & diuina plane dispositio rueret, si Principes auferantur, auferentur autem, si Vrbes tollantur, hæ vero tolluntur, si ex ipsis ciues

Controuersia secunda.

De Bonis Sæcularium conseruandis ne ad Ecclesiasticos deuoluantur.

Alterum in controuersia positum est, lex anno Domini millesimo trecentesimo trigesimo tertio lata in maiori Venetæ Reipublicæ Concilio; qua lege sapientissimis eiusdem Reipubl. patribus iam ex tunc cauere visum est. (cum grauiter sua æraria, atque suorum ciuium, & subditorum bona imminui animaduerterent) ne Ecclesiasticis quibuscunque, tam Venetiis, quam in Ducatu vt aiunt existentibus, possit in futurum aliquod stabile sæculare aut donari aut relinqui in perpetuum, quam in decennium, quo elapso, iubetur illud esse vendendum, ac pecunias Ecclesiasticis apud se retinendas.

Ad quam legem postea anno Domini millesimo quingentesimo trigesimo sexto, pridie Calendas Ianuarij cum aliis modis intelligerent sua, sicut et quę subditorum iura ac bona deperdi, atque paulatim omnia ad Ecclesiasticos deuenire cũ maximo Reipublicæ suæ ac subditorum suorum damno, visum est eiusdem Reipublicę patribus item in suo maiori Concilio addere & illa; Nere in posterum audeat aliquis testamento legare, seu in perpetuum donare bona item permanentia generis cuiuscunque Venetiis seu in ipso Ducatu posita, seu quouis alio modo, ea obligare in perpetuum, ad pios vsus & causas, seu ad longius tempus quam ad annos duos, quibus elapsis, iubentur decem sapientes ad decimas exigendas deputati, lege eadem, si qua huiusmodi bona contigerit, legari, donari seu obligari plusquam ad annos duos, ea voce præconis vendere ac pecunias quas inde retraxerint ad Procuratores Diui Marci deferre, qui adhibitis quorum interest, tenentur de his iuxta voluntatẽ eius qui ea tradidit aut reliquit disponere & ordinare.

Tandem anno Domini millesimo sexcentesimo quinto, septimo Calendas Aprilis, ad supra expositas leges, duo alia, videntur à Senatu Venetæ Reipublicæ adiecta, quæ non tam diuersa ab expositis legibus, quam earundem explicantia, seu interpretantia sunt, quorum vnum est, leges easdem, non solum Venetiis, & in Ducatu, verum etiam vbicunque locorum Venetæ ditionis, ab omnibus debere & adimpleri, & seruari. Alterum est, ne quis inconsulto Senatu, vbi quis sub Veneto Imperio existat, audeat quouis modo, aut colore disponere de supra expositis bonis, nisi modo & ratione, qua in ipsa lege seu legis potius interpretatione præscribitur.

Hæc summa præclarissimarum legum, hic tenor diuinarum plane ordinationum, hæ leges controuersiarum, hæ alteræ Anathematum causæ. Circa quæ, & si aperte constat, ex his, quæ paulò supra diximus, quæ mea sententia sit, tamen hoc loco,

& planius,& fusius quid sentiam explicabo.

A Natura enim,cuique tributum videmus, (quæ autem à Natura sunt,à Deo ordinata censentur,)vt se suaque tueri,vnumquodque, & possit & debeat. Quod enim genus animalium,vel infimum reperitur, quod pro se suisque tuendis, non laboret?pugnant enim pro nidulis suis aues,apes pro alueolis,animalia quæque rationis expertia pro victu,homines igitur,rationis participes, hoc Naturæ bonum, tam sanctum, tamque iustum contemnent? quod certe, & si homini cuique proprium est, nullus enim hominum est, qui se suaque non tueatur, suas enim leges & œconomicus habet, eique interdum in tuendis suis,& Persica & Laconica,& Attica ratione vtendum,Principibus vero,atque his qui Politicam administrationem exercent,hoc non tantum proprium,quam connaturale videtur.

Est enim Principatus atque administratio Politica adeo naturalis, & necessaria hominum generi,vt tolli non possit,quin Natura ipsa tollatur,homines enim inter animalia omnia societatem appetunt , à Natura enim est homo animal sociale, nam cum vnus homo sibi non sufficit ad omnia, necesse est vt simul viuant, & vnus alium adiuuet , homo enim eget homine tam in his quæ ad vnius cuiusque sustentationem & vitam conferunt, quam in his quæ ad hostium ac ferarum impetus infringendos spectant.

Ad hæc autem omnia bene,ac tute exercenda, Rectore opus habet hominum genus,qui & multitudinem continere,& bonum commune eiusdem curare,atque conseruare valeat,quem Rectorem,seu *Potestatem* vt verbis Apostoli vtar, non nisi à Deo acceptam immediate credendum , consequitur enim necessario Naturam hominis,quæ autem à Natura sunt,ab eo sunt qui Naturam instituit:Potestas igitur hęc de iure Naturę est, non enim pendet ex consensu hominum, nam velint, nolint homines,debent regi ab aliquo,nisi velit ruere hominum genus quod nullo modo dicendum:at Ius Naturæ,est Ius diuinum, iure igitur diuino introducta est Gubernatio Politica,atque hominum generi per quam necessaria.

Debent igitur Principes,atque Politicæ disciplinæ Magistratus , iure Naturæ ac proinde diuino,non solum se,suaque tueri,verum etiam sibi subditos ciues, ac populos, eorumque res ac commoda, quibus cum & leges condere liceat,cælitus ad hoc illis data facultate,iuxta illud Prouerbiorum octauo,*per me reges regnant , & legum conditores iusta decernunt*,legibus quoque ad hæc eadem custodienda,& tuenda, prospiciendum,nene misere dissipentur,atque ad alienos transferantur,summopere elaborandum,quod certe cum omnibus Principibus , atque Rebuspublicis peculiare esse debeat , tum vel in primis Venetæ Reipublicæ , ad quam, non tantum sui Imperij pondus,& solicitudo,sed etiam Ecclesiæ Protectio spectat : Qua enim ratione Veneti , si sua suorumque ciuium ac populorum bona male dissipentur, Ecclesiæ Dei libertatem , Italiæ tranquillitatem ac tandem sui decus , contra communes hostes , satis commode conseruare , ac tueri poterunt ? cauent itaque iure optimo,ne suorum ciuium ac populorum bona in Ecclesiasticos transferantur. O nunquam satis laudandam Venetorum patrum in condendis suis legibus prudentiam. O admirandam eorundem in custodiendis rebus tum publicis,tum priuatis vigilantiam.

Norunt optimè Veneti, Principes tum fortunatos ac fœlices esse, cum fortunatorum ciuium ac populorum principes eos esse contigerit,fortunatos autem ciues ac populos esse,quando amplissimis fortunis ac bonis omnibus, sub bono Principe abundant,sicut & econtra eos Principes miserandos esse, immo non Principes sed priuatis ciuibus deteriores qui inter squallentes turbas ac populos positi, eorũ

san-

ſanguinem ac bona ſugunt.

Equidem ſi Princeps aliquis, pro communi totius Eccleſiæ Sanctæ bono, diues ac potens eſſet optandus, is certe Venetus, ac Veneta Reſpublica deberet eſſe. Hác certe Romani Pontifices omnes, hanc cæteri Orbis Chriſtiani principes & protegere, & iuuare deberent.

Nullus enim Chriſtianorum principum eſt, qui in tam anguſtis ſui Regni finibus, maiores impenſas, ac apparatus bellicos pro communi Eccleſiæ Sanctæ bono, aut ſuſtineat aut efficiat, quam Veneti ſuſtinere ac efficere videntur. Dalmatiæ etenim Vrbes, Macedoniæ, Epyri Inſulæ, Ionii, Egæique maris detrimento potius ſunt quàm vtilitati Venetæ Reipublicæ, quę quidē ſemper exhauriunt, nū quā replent Venetorum æraria, quemadmodum & maritima claſſis, ad quam ſuſtentandam ſingulis anni temporibus, non pro pyratica exercenda, aut pro mercibus hinc inde aſportandis, ſed pro communi omnium Chriſtianorum ac Eccleſiæ Sanctæ bono, quingenta millia aureorũ non ſufficiunt. Nihil dico de expenſis, quas Veneti patres ſingulis ferè diebus ſuſtinent nō paucas, tũ domi, tũ foris in alendis de ſua Republica omnis generis benemeritis hominibus, eorumque gnatis ac nepotibus, in extirpandis extorribus, in egenorum ſubleuatione, ac in aliis fere ſexcentis huiuſmodi pietatis operibus.

Vnius quidē Arſenalis vt vocāt impenſę, (quo nihil terrarũ Orbe, nec magnificētius, nec oportunius, nec Chriſtiani nominis hoſti formidabilius, aut eſſe, aut excogitari potuit) ſatis magnę cauſę deberēt eſſe Venetis, non quidē ad cōſeruāda tuendaque ſua, ſuorũque ſubditorũ ac ciuium, Verũ etiā vt principes Chriſtiani omnes, tũ vel in primis Romanus pontifex, eis & ſuffragetur, & opituletur. O quā melius ad ſexcēta millia aureorũ, quæ ſingulis fere annis Veneti impendũt in hoc armamētario, pro cōſtruendis triremibus, ac cęteris bellicę diſciplinę apparatibus, eſſet addere alia ſexcēta millia, de Eccleſię redditib. quod forſan & laudabilius, & Deo gratius eſſe poſſet, quā velle nũc eaſdē impēſas aut imminuere, aut infringere.

Quid cum Chriſtiano Orbe ageretur, ſi impius Turcarum Imperator cum trecentis, vel quadringentis triremibus armis ac militibus bene inſtructis, Italas Vrbes, ſeu Principes aggrederetur, Venetis vel permittentibus, vel quieſcētibus? quis vnquam Chriſtianorum principum, non certe ſi omnes fœdere arctiſſimo ſimul colligarentur, triremeſq; omnes & Romanas, & Ethruſcas, & Liguras, & Hiſpanas, & Siculas, & Meliten ſes, & Neapolitanas vnà congregarent, ſatis eſſent, niſi Venetæ triremes ac machinæ accedant ad reprimendos & profligandos huiuſmodi hoſtium apparatus ac vires? probationibus non eſt opus, ſenſibus ipſis patet, Armamentarium Venetum ſolum ſatis eſſe poſſe ad reprimendos cuiuſcunque Turcarum claſſis impetus, apparatuſque bellicos qui inibi conſeruantur, etiam ſi omnes alii deficiant, ſolos ſufficere ad quamcunque pedeſtrem claſſem inſtruendam, etiam ſi quingentorum millium hominum numeretur. Hoc in afflictiſſima Eccleſiæ Sanctæ tempora conſeruare, hoc fouere, hoc ſuſtentare Romani pontifices deberent, non diruere, vt modo facere videntur, qui enim Venetis temporale dominium auferre intendit, hic Chriſtianam Rempublicam, neceſſario auxilio ac ope priuat, illamque funditus euertere, non conſeruare conatur.

Sed hęc ad oſtēdendum id quod intendimus probabilia, validiora addiſcamus.

Duo mihi videntur neceſſaria, ad hoc vt leges politicæ & rectæ & rationi conſentaneæ eſſe dicantur.

Alterum eſt vt res ſuper quibus feruntur, ſint mere politicæ & temporales.

Alterũ vero, vt finis propter quem ferũtur, ſit bonum commune, ac Reipublicæ.

necessarius nullius malum per se intédens. Ex quibus duobus, atque ex rebus quidem, tanquam ex obiecto, ex fine vero, tanquam ex modo considerandi res omnes & distingui & appellari necesse est.

Hæc duo in supra enumeratis legibus, reperiri, clarius est quam vt argumentis ostendatur, Quis enim nó videt praedia, agros, domos, & cætera huiusmodi, secularium personarum, esse mere temporalia, & politica? super quibus non nisi politicum Principem, qualis Venetus est, oportet & leges ferre, & dominari, quemadmodum & in his quæ mere spiritualia sunt, quales sunt gratia, potestas clauiũ prophetia, sacramenta, sacrificia, & omnes alij effectus, qui proueniunt ex his, non nisi Ecclesiasticum ac spiritualem?

Differunt enim inter se res temporales, & spirituales, potestas Ecclesiastica, & potestas Politica. Hæc in temporalibus versatur, illa in spiritualibus, neutra suos fines egredi debet, nec ea quę sunt alterius occupare.

Optime certe hac in re Hugo de Sancto Victore libro secundo de Sacramentis parte secunda cap quarto. *Terrena, inquit, Potestas, caput habet Regem: Spiritualis habet Summum Pontificem.* Multo clarius Ioannes Driedo libro secũdo de libertate Christiana cap. secundo. *Christus, inquit, cum præfecit Petrum Vniuersali Ecclesiæ pastorẽ, nõ simul dedit illi Imperium temporale super vniuersam Ecclesiam, neque enim abstulit Imperatoribus & Regibus sua regna, neque item voluit vt omnis potestas Regalis, perinde ac Ecclesiastica debeat deriuari & descendere ex potestate Petri.* Habetur idem & in epistola Athanasij, ad eos qui solitariam vitam agunt. In qua Hosius episcopus ait *Imperatori, Tibi Deus Imperium, nobis autem ea quæ sunt Ecclesiæ Christus commisit.* Confessione ipsa Pontificum, in hac re nihil clarius. Gelasius Papa in epistola ad Anastasiũ Imperatorem, quæ habetur etiam in Decreto distinc. nonagesima sexta, Can. duo sunt. *Duo sunt, inquit, Imperator Auguste, quibus principaliter mundus hic regitur, auctoritas sacra Pontificum, & Regalis potestas,* & Gregorio libro secundo, epistola sexagesima prima ad Mauritium. *Potestas, inquit, super omnes homines Dominorum meorum pietati cælitus data est.* & clarissime Nicolaus in epistola ad Michaelem, *nolite præiudicium Dei Ecclesiæ irrogare, illa quippe nullum Imperio vestro præiudicium infert,* & infra. *Idem mediator Dei, & hominum, homo Christus Iesus, sic actibus proprijs, & dignitatibus distinctis officia potestatis vtriusque discreuit, vt Christiani Imperatores pro æterna vita Pontificibus indigerent, & Pontifices pro cursu temporalium tantummodo rerum Imperialibus legibus vterentur.*

Ex his aperte constat has duas potestates inter se differre.

Quod autem neque vna alteri possit derogare. id cum de temporali potestate constet, de Spirituali probatur.

Ex Nicolao supra, quidquid Imperatores habẽt, à Christo dicit eos habere. quo posito quæritur, aut potest Summus Pontifex auferre à Regibus, & Imperatoribus, hanc auctoritatem & potestatem, tanquam Summus ipse Rex & Imperator, aut non potest: si potest, ergo est maior Christo: si non potest ergo verè nõ habet potestatem Regiam, quód si non habet, non potest, nec temporali auctoritati Principum atque Regum derogare.

Quód Alexander Tertius, qui optime, quid & quanta sit Reipublicæ Venetæ auctoritas, est expertus capit. si duobus. §. Denique. extra de Appellationibus. fateri non est veritus, qui cum interrogaretur an Appellatio à Iudice seculari ad Papam teneat, respondet. *Tenet quidem in his, qui sunt nostræ temporali iurisdictioni subiecti, in alijs vero secundum iuris rigorem credimus non teneri.*

Et in cap. causam, secundo. extra qui filij sint legitimi. *Nos attendentes,* inquit,

quod

quod ad Regem pertinet, non ad Ecclesiam de talibus possessionibus iudicare, & similia.

Innocentius Tertius, non est prætereundus qui cap. Nouit, de Iudic. apud Bellar. tomo 1. cont. de Rom. Pont. libro 5, capit. 3. *cum iurisdictionem*, inquit, *propriam non sufficimus explere, cur alienam vsurpare velimus?* quibus verbis Pontifex aperte negat Temporalem iurisdictionem, in Regno Francorum sibi esse assumendam, vt à sua iurisdictione alienam. & non multo infra, *non intendimus*, inquit, *iudicare de Feudo, cuius ad ipsum spectat iudicium, sed decernere de peccato, cuius ad nos pertinet sine dubitatione censura.*

Pulcherrima sunt illa, quæ idem Innocentius cap. solitæ, extra de maioritate & obedientia, dicit, in hanc sententiam, *Ad firmamentum*, inquit, *Cæli, hoc est Vniuersalis Ecclesiæ fecit Deus duo luminaria magna, id est duas instituit dignitates, quæ sunt Pontificalis auctoritas, & regalis potestas, sed illa quæ præest diebus, id est spiritualibus maior est, quæ vero carnalibus minor, vt quanta est inter Solem, & Lunam, tanta inter Pontifices, & Reges differentia cognoscatur.*

Oportunus certè locus ad ostendendum, satis accommodato exemplo id quod intendimus, non enim est idem Sol & Luna, differunt enim inter se, & motu & lumine, neque Lunam instituit Sol sed Deus, ita quoque dicendum est non esse idem Pontificalem & Imperialem auctoritatem, nec vnam ab alia absolutè pendere Quod si Luna in lumine à Sole dependeat, id non est simpliciter, & in esse à Sole dependere, sed secundum qui[d], in esse autem vtraque dependent à primo mouente, id est Deo: simili modo dicendum est Reges, atque Principes, quatenus Christiani sunt à Pontifice, in spiritualibus quæ lumini comparantur dependere, simplicit[er] [a]uté & in esse & quatenus Principes sunt à Deo, à quo & Regna & Imperia im[mediat]è acceperunt.

Idem Innocent. cap. per Venerabilem, extra qui filii sint legitimi, dicit *Pontificem solum in patrimonio Ecclesiæ plenam habere in temporalibus potestatem, in aliis vero regionibus non item.* & ibidem, *cum Rex*, inquit, *superiorem in temporalibus neminem recognoscat sine iuris alterius læsione, in eo se iurisdictioni nostræ subiicere potuit, in quo videtur aliquibus, quod per seipsum, (non tanquam pater cum filiis, sed tanquam Princeps cum subditis) potuit dispensare. Tu autem noueris aliis subiacere vnde sine ipsorum forsan iniuria nisi præstarent nobis assensum, in hoc subdere, te non posses.* Plura in hanc sententiam possent adduci, sed breuitatis causa, prætereantur.

Ad hæc omnia ratio accedit: Principes sacro fonte non abluti, sunt veri & supremi Principes suorum Regnorum, his enim Deus in vtroque testamento, approbat Regna & Imperia. *Tu es Rex Regum*, inquit *Daniel ad Nabuchodonosor Regem.* Dan. secundo. *& Deus Cæli dedit tibi Regnum & Imperium*, & Matthæi vigesimo secundo, ipsemet Dominus, cum Cæsari præcipit esse reddenda, quę Cęsaris sunt, quid aliud facit nisi Cæsaris, & aliorum Principum ac Regum, Regna & Imperia approbare? *reddite*, inquit, *quæ sunt Cesaris, Cæsari, & quę Dei Deo.* Vellem hic obiter obseruari, verbum reddite, non enim habet, *reddite*, non donate, *quæ sunt Cæsaris Cæsari*, id est quę iure illi debentur, non enim redduntur, nisi ea quæ alterius sunt. pertinent huc & illa quæ Diuus Paulus ad Romanos scribit, *reddite omnibus debita, cui tributum, tributum, cui vectigal, vectigal*, vbi etiam propter conscientiam, iubet obedire Principibus Ethnicis, qui si non essent veri Principes, in conscientia non teneremur illis obedire. sunt igitur veri & supremi Principes suorum Regnorum.

In quorum Regnis Summus Pontifex, non habet, nec dominium, nec auctoritatem temporalem, quod vel ex eo maximè patet, quia si haberet, Regna infidelium

libentius daret Principibus fidelibus; neque enim dicendum est dedisse Deum Pó tifici, ius in Regna totius Mundi, & non dedisse illi vnquam facultatem vtendi eiusmodi iure. Deus enim nihil effecit frustra, & potentiam illam quæ nunquam reducitur ad actum, sapientes omnes frustratoriam appellant.

Quod si Summus Pontifex, nullum ius temporale habet in Regnis infidelium, quæ maior ratio erit, cur illud habeat in Regnis fidelium? absurdum certe maximum deberet reputari Principes infideles, dum in sua perfidia existunt eos habere supremam auctoritatem in suis Regnis & Imperio, cum autem sacris initiantur, ex sacrorum susceptione eos perdere illud ius quod in suis Regnis summum habebant. Christus enim Dominus, non venit vt destrueret ea quæ bene se habebant, sed vt perficeret: quando igitur Rex aliquis sacro fonte abluitur, non perdit Regnum terrenum, quod iure obtinebat, sed acquirit nouum ius ad Regnum æternum, alioquin Christi beneficium, Regibus obesset & gratia Naturam destrueret: Regnum enim non fundatur in gratia & fide, sed in libero arbitrio & ratione. Pluribus non esset opus, verum vt hęc magis ac magis patefiant, apponam & clariora.

Summus Pontifex est Christi Vicarius, & Christum nobis repręsentat qualis fuit dum hic inter homines viueret, neque dicendum est Pontificem maiorem auctoritatem habere, quam habuit Christus, vt homo mortalis, nam Christus vt Deus fuit semper Dei filius, Rex, & Dominus omnium creaturarum, eo modo quo & Pater eius, quod Regnum æternum est, & diuinum, nec potuit Summo pontifici conuenire, quemadmodum nec Regnum eius gloriosum, post resurrectionem.

Solum igitur dicendum est pontificem habere eam auctoritatem, & officium, quod habuit Christus dum more humano vixit in terris, quod solum potuit pontifici competere, nam cum Ecclesia hominibus constaret, indigebat certe capite aliquo visibili, & more humano viuente: ideo Christus Dominus quando desiit more humano viuere, scilicet post sui gloriosam resurrectionem, reliquit Petrum loco suo qui nobis exhiberet illam Christi gubernationem visibilem & humanã quam Ecclesia habuerat, ante Christi passionem, vt patet ex illis verbis Ioannis vigesimo, *sicut misit me Pater & ego mitto vos.*

Quamuis Summus pontifex, non habuit nec eãdem omnino potestatem, quam habuit Christus, vt homo mortalis, ille enim quia Deus & homo erat, habuit quandam potestatem, quam Theologi vocant excellentiæ, qua pręerat tam fidelibus, quàm infidelibus, põtifici autem solum oues suas, id est fideles commisit. pręterea Christus poterat Sacramenta instituere, & miracula facere propria auctoritate, quę non potest pontifex. poterat quoque absoluere à peccatis sine Sacramentis, quod pontifex non potest.

Solum ergo pontifici illam potestatem communicauit quæ puro homini communicari poterat, & quę necessaria erat ad gubernandos ita fideles, vt sine impedimento vitam æternam consequi possent.

At Christus vt homo mortalis, nullum habuit temporale dominium, quod potius cum impedimento esse cognosceret ad æternam salutem, sui sectatoribus, ita eo se abdicauit, vt pręterquam Apostolos ad sui contemptum pluribus in locis sacrorum Euangeliorum induxit, Ioannis tamen sexto, *cum cognouisset quia venturi essent, vt raperent eum & facerent Regem, fugit iterum in montem ipse solus*, & Ioannis decimo octauo, aperte confessus est, *Regnum* eius non esse *de hoc Mundo*, quibus verbis, vt exponunt ibidem Theophylactus, Chrysostomus, Cyrillus, & Augustinus Dominus liberare voluit Pilatum à suspicione, qua credere poterat, se Regnum temporale

poralea affectare, quasi dicere vellet. Ego quidem Rex non sum eo modo quo Cęsar aut Herodes, nam Regnum meum non est de hoc Mundo, id est nō constat honoribus, opibus, ac potentia mundana, Christus enim non venit ministrari, sed ministrare, & dare animam suam redemptionem pro multis.

Habuit autem Christus vt homo mortalis, solum spirituale dominium, quo poterat obligare omnes tam fideles, quam infideles ad fidem & sua Sacramenta suscipienda, neque enim vlla alia causa fuit cur Christus Dominus, inter homines conuersatus fuerit, quam hominum salus, vt apertissimè habetur in symbolo, *qui propter nos homines & propter nostram salutem descendit de cœlis.*

Hoc Petro Christus communicauit, ac Summis Pontificibus, quando oues suas eis pascendas commisit, non occidendas, pastoris enim proprium est pascere, non occadere, aut disperdere, neque enim semel Christus hoc Petro commisit, sed pluries, atque pluries, repetendo ei, pasce oues meas, pasce oues meas.

Hęc cum ita sint, ignoro, vnde est cur tantopere nunc illud tueatur, quod Christus spreuit, quo se abdicauit, quod se non affectare expresse confessus est. Equidē qui temporale dominium, qua Christi Vicarius est Pontifici attribuunt, hi Christum Reges, atque Principes fefellisse fatentur, atque Christum, aliud prędicasse verbo, aliud opere. prędicauit enim regnum eius non esse de hoc Mundo, nunc autem illud tueri esse de hoc Mundo in Summis Pontificibus, expresse est tueri Christum decepisse & Mundum & Principes.

Maneat igitur ex dictis, maximum esse discrimen, inter Politicam Regum, atque Principum administrationem, atque inter spiritualem Summorum Pontificum, nullam alteri debere derogare, neutram alterius iurisdictionem posse occupare.

Veneti igitur cum leges condunt, ne sua suorumque subditorum bona dissipentur, atque ad Ecclesiasticos transferantur, in his certe versantur, quę temporalia sunt, quęque a temporali sua auctoritate, diuinitus illis concessa penitus dependēt. nullius enim in his legibus condendis auctoritati derogatur, nullius bona, aut fortunę occupantur.

Nisi forte, quis diceret, Ecclesiasticos habere ius aliquod in sæcularium personarum bona, ac commoda, quę adhuc nullo modo sua sunt, sicuti habent Reges atque Principes, illosque in damnum, ac desolationem Principum, ea posse occupare, & possidere.

Nonne vident isti qui hęc occupare conantur, sęculari auctoritati Principum derogare, aliena occupare, suos fines egredi, ac in alienam segetem, pedem ac falcem inferre, quæ certè nulla lege vnquam permissa leguntur.

Dicant quęso huiusmodi homines licet ne à filiis patrū familias, insciis, vel inuitis parentibus, tuta conscientia aliquid, vel emere, vel acceptare? nō certe, eo quod bonorum quę parentes possident, filii nōdum sunt veri possessores, sed patres. quo modo igitur, insciis aut inuitis Principibus, subditorum suorum bona in graue ipsorum damnum, aut emere, aut acquirere licebit? quod enim sunt in familiis parentes, hoc sunt in ciuitatibus, atque in Rebuspub. Principes.

Quid si, ne ius aliquod in huiusmodi bona Ecclesiastici habeant, illaque vel iam possideant, vel certe habiles ad ea possidenda reputantur. Adhuc tamen huiusmodi bona temporalia sunt, & temporali Principum auctoritati subiecta, nam quemadmodum Principum temporali beneficio possidentur, ita à temporali eorumdem auctoritate ea semper dependere, necesse est.

Silentio certe, ista præterire decreueram, tamen quoniam Diui Ambrosij Ecclesiæ Sanctæ Doctoris grauissimi, doctrina est, nihil me nouum aut inusitatū putabo

dicere. Expresse enim hoc ipse docet in oratione de tradendis Basilicis: *Si tributum, inquit, petit Imperator, non negatur, agri enim Ecclesiæ soluunt tributum.* Et infra, *Tributum Cæsaris est, non negatur, Ecclesia Dei est, Cæsari non debet addici.*

Accepit hæc D. Ambrosius, ex D. Pauli doctrina, qui capite decimotertio ad Romanos, iuxta expositionē D. Ioannis Chrysostomi omnes homines cuiuscūque ordinis, & status sint, tam sæculares, quam Ecclesiasticos, potestatibus sublimioribus, subiectos esse dicit, non solum quo ad correctionem, de qua infra, verū etiam, quo ad tributa. *Ideoque, inquit, necessitati, subditi estote, non solum propter iram, sed etiam propter conscientiam. Ideo enim & tributa præstatis, ministri enim Dei sunt, in hoc ipsum seruientes, reddite ergo omnibus debita; cui tributū, tributū, cui vectigal, vectigal, cui timorē, timorē, cui honorem, honorē.* Ad quod tributū Diuus Paulus omnes astringit neminem excipit, nullum absoluit. A quo certe nec Christus Dominus absolui voluit. habemus enim Matthæi decimoseptimo, expresse Christum soluisse tributū.

Ecclesiastici igitur, qua ratione ab hoc tributo liberos se esse debent gloriari, satis probabile argumentum adhuc non apparet. Illud eos ignorare nolo, quod si alicubi liberi à tributo esse videntur, sciant, id illis non contingere diuino aliquo vel naturali præcepto, sed vt diuus Thomas exponit in hunc Diui Pauli locum supra, Principum priuilegio, quibus si libuerit non eximere, possent non eximere.

Quod & ratio suadet, nam sicuti Principum beneficio bona tēporalia Ecclesiasticis possidere est concessum, ita eorūdem Principum beneficio, vel priuilegio, ab oneribus & tributis, quibus eiusmodi bona sunt obnoxia, possūt eximi, & nō eximi.

Ecclesiastici certè si tributa, & cætera quæ de iure Principibus soluere tenentur, præstarent; ratione bonorum temporalium quæ possident, nec ea quæ mera Principum benignitate, ac priuilegio semel acceperant, nunc iure hæreditario ex Christi successione se accepisse, ac possidere tuerentur, decretis Summorum Pontificum, libera ab omni huiusmodi solutione & tributo.

Et quod forsan peius est, nisi furtim, paulatimque summam Principum sæcularium auctoritatem, ac dominium affectare, atque ad Orbis Vniuersi Monarchiam temporalem aspirare viderentur, contra Christi Domini institutum, nō esset, cur tantopere Principes fere omnes, timendum sibi iudicarent. Experientia enim cōpertum habent Summos Pontifices ac reliquos Romanæ Ecclesiæ asseclas à paupere Christi, Petri ac priorum Summorum Pontificum vita, eò dignitatis, honoris, opum, ac potentiæ deuenisse vt Imperij Romani sede Roma Orbis vniuersi Domina nescio qua ratione potiti, hanc forte ob causam extra Italiam, & Imperatoribus residere coactis, ibidem nunc cum melioribus ac ditioribus eiusdem Imperij prædijs, ac redditibus, nec non cæterorum Principum Christiani Orbis, Imperatoriam Maiestatem non Christi humilitatem exhibeant, propterea fere omnes timent, verentur, expauescunt, sed hæc silenda.

Quod ad nos spectat vnum est, Veneti patres magnam sui imperii partem, cum paulatim iam ad Ecclesiasticos deuenisse animaduerterent perterriti, ne breui tēpore, item & reliquum sui Imperii, ad eosdem deueniat, Venetamque Rempubl. non amplius Venetam, sed nullam prope futuram: Deo duce, qui cuique vt se suaque tueatur, instillauit, qua ratione tanto suæ Reipub. damno, esset occurrendum, legibus non immerito illis prospiciendum fuit.

Videant nunc quæso homines, videant principes Christiani omnes, videat Orbis, ipse Summus Pontifex, an aliud consilium erat Venetis ineundum, an alia ratione suæ Reipub. prospiciendum, ne à Deo sibi, non ab humano aliquo principe concessum imperium penitus amittant, quam legibus cauere, ne subditorum suorum

rum bona permanentia, ad Ecclesiasticos transferantur.

In hoc certe Ecclesiæ Dei nulla videtur iniuria irrogari, nulla libertas opprimi. Nisi forsan iniuria dicenda est, se, suaque tueri; nene temporalia sua commoda in Ecclesiasticorum temporalia vertantur, quæ certè à quocumque possideatur semper temporalia nata sunt esse, neque vllo modo, id quod temporę est spirituale fieri potest, nisi forte eo quod à spiritualibus viris possideatur; qua ratione dicēdum esset, omnia quæ à spiritualibus viris possidentur, spiritualia esse, nulla temporalia, quod admittendum non est; currus enim lecticæ, canes venatici equi, abaci, peristromata, horti, prædia, & cætera huiusmodi, etiam si ab Ecclesiasticis spiritualibus hominibus possideantur, nullo modo dicenda sunt spiritualia,

Spiritualia enim semper illa memini esse, quæ corporalibus opponuntur; vel quorum tota essentia, ac ratio est spiritualis, quæque ad huiusmodi spiritualia nobis aditum ac viam sternunt. cætera vero omnia quæ huiusmodi non sunt, temporalia putari debent, & temporali regum atque Principum auctoritati subiecta.

Hæc spiritualium interpretatio, si alicui nimis stricta, vel angusta videatur esse, afferat ipse latiorem, sed quæso animaduertat, ne colore spiritualium, temporalia sibi vsurpet, & dum totus spiritualis videri laborat, videat ne totus temporalis euadat; Quam interpretationem si afferat, & dicat, spiritualia etiam esse illa, quæ mere spiritualia non sunt, sed spiritualibus annexa, & hæc aut esse antecedentia ipsa spiritualia, cuiusmodi est ius patronatus præsentãdi clericos ad beneficia, vasa omnia, & vestes sacræ ad sacrificia peragenda, aut denique consequentia, seu dependentia ex spiritualib. quia videlicet non possunt haberi, nisi ab eo, qui habet spirituale, vt sunt beneficia Ecclesiastica: Ius ad ordines ad decimas, ad oblationes, quæ ipsis tãtum clericis debentur: præter quæ certe nulla alia spiritualia afferet, nisi spiritualia & tẽporalia, cõfundere velit. Adhuc tamen, non erit verum dicere, Venetos, cũ leges ferunt, ne prædia, agri, domus, & cætera huiusmodi permanentia sæcularium personarum, transferãtur modo quocunq; ad Ecclesiasticos versari in spiritualib. cum hęc nõ sint, nec mere spiritualia, nec spiritualibus annexa. Quæ præterea modo quocunq; fingantur, semper verũ est, illas leges in tẽporalib. ac politicis versari.

Non ignoro, præclarissimarum huiusmodi legum obtrectatores, somniari aliá quandam imaginariam, spiritualium interpretationem, qua nihil, nec impudẽtius, nec spirituali homine indignius excogitari potuit.

Inquiunt enim, bona temporalia sæcularium personarum, quæ prohibent Veneti, ne in Ecclesiasticos deueniant, licet temporalia sint ac Politica, posse tamen fieri. & euadere spiritualia, si spiritualibus viris contigerit, ea possideri.

Impudentissima interpretatio, nec vllo vnquam tempore admittenda, quæ certè si & admittatur, ex ea constare quis vel ineptissimus non videt ea penitus temporalia nullo modo spiritualia esse.

Nec leges enumeratæ, cum feruntur, in spiritualibus certè versantur, temporalia n m illa bona sunt temporaliumque personarum.

Quod si à sęcularibus hominibus Ecclesiasticis, contigerit ea abalienari, vel spiritualibus à sæcularibus emere, vel acceptare, cum conditione & oneribus, ad quæ per leges illas tenentur, nulli iniuria infertur, legum enim conditionibus sunt alligata, dum sæcularia sunt, ab iisdem, cum acceptantur ab Ecclesiasticis libera esse non debent. Quod cum verum est in priuatorum hominum bonis, quæ pensionibus soluendis sæcularibus alligata, ad Ecclesiasticos cũm perueniũt, eisdẽ obnoxia intelliguntur. Multò magis id verum putari debet in his quæ Venetæ Reipublicæ iustissimis legum conditionibus alligantur. Sæcularium enim personarum bona,

dum sæcularia sunt tenentur per supra dictas leges ad census, ad decimas, & ad alia onera pro Reipublicę commodo imposita & imponenda, ad eadem cum ad Ecclesiasticos transferuntur quare teneri non debent? Contrarium asserere est doctrinā Christi euertere, atque contra id quod ipse docuit est expresse docere, tributa non esse reddenda Cęsari. Ex Philosophorum Scholis, axioma illud verissimum putatur, idem manens idem semper natum est, facere idem. Conditionibus per leges impositis bona illa ab Ecclesiasticis acceptantur, conditiones easdem seruare tenētur. Temporalia dum erant ad tributa tenebantur, eadem nunc ad Ecclesiasticos deuoluta soluant. Venda debebant vendantur, temporalia sunt, temporalium Naturam sequantur.

Non video certè, si priuatis ciuibus licet testamento cauere, ne priuata sua bona in posterorum detrimentum vllo vnquam tempore ad Ecclesiasticos deuoluantur, cur idem Principibus temporalibus pro communi Reipub. bono legibus suis cauere non liceat? Si ius in priuatorum ciuium bona Principes aliquod habent, nō possunt illo priuari, aut cogi, ne de illo disponant, pro vt eis libuerit. Dei quidem voluntate Principes iure hoc gaudent, supra Dei voluntatem illo priuari non possunt. Nulla certè Ecclesiæ Dei in hoc infertur iniuria, Deo quidem infertur, si contra id quod ipse disposuit aliter statuatur.

Posset tamen Summus Pontifex quæ Dei voluntas sit interpretari, verum quoniam & temporalem, & spiritualem auctoritatem vult exercere Principibus sæcularibus in his quæ temporalem auctoritatem concernunt, suspectus videtur. Quare si temporalem auctoritatem, ac dominium omne abijceret, nec aliam potestatem, quam spiritualem præ se ferret, Principes quidem omnes ac populi, præsertim fideles, eiusdem interpretationem non secus ac responsa ac diuina quædam oracula, & acceptarent, & venerarentur. Vnde cum ignorent, à quo spiritu illa interpretatio fieri possit, plerunque enim in Summis Pontificibus, huiusmodi interpretationes etiam à concupiscentiæ spiritu factæ cernuntur, propterea interdum ipsis nec sine causa assentire timent.

Sed vt eo, vnde discessimus reuertamur, Ex dictis enim constat, leges illas, non nisi in temporalibus, politicisque versari.

De fine nunc earundem quid verissimum sit, ostendamus. Id enim supra polliciti sumus. Finis certe adductarum legum, quemadmodum & cęterarū omnium, Venetæ Reipublicæ nullus alius censeri debet, nisi bonum commune, ac Reipublicę necessarius.

Veneta enim Respub. quemadmodum à Deo Opt. Max. in commune Christianorum bonum est instituta atque aucta; ita semper non nisi commune bonum eorundem per se intendere videtur, ex fine enim omnia appellare licet, hinc enim actiones hominum bonę, hinc malæ dignoscuntur, leges quoque tam bonas quam malas, hinc appellare necesse est. Conseruatione sui, suorumque quod omnia naturaliter appetūt, quid melius, quid optabilius esse potest? hoc omnium bonorum, quæ homini in hac vita contingere possunt, maximum reputari debet, homines enim vt sint ac viuant cętera omnia, quāuis preciosissima, pro nihilo reputāt. Deo enim sic assimilari volunt, à quo & similitudinem aliquam habent.

Hoc Venetis in adductis legibus propositum, hic finis fuit quod bonum certe, si priuatum esset, nulla ratio afferri posset cur contemnatur, nisi solius Dei vel mandatorum eius iniuria, præter quæ nulla alia præcepta, nullæ leges ad idem contemnendum sufficiunt: Quanto autem magis, cum illud non priuatum, sed publicum, sed commune sit bonum? non enim agitur de conseruatione vnius familiæ, non

vnius

vnius vici,non vnius Ciuitatis,vel Prouinciæ,sed totius Venetæ Reipublicæ, quæ toto terrarum Orbe,si Romanam tamen antiquioribus temporibus excipias, quã certè in multis & superauit,vix alia vnquam fuit,aut dignior aut maior. Et vt rem paucis absoluam, dico cum agitur de conseruatione Venetæ Reipublicæ, agitur de conseruatione ipsius Romanæ Ecclesiæ, quod satis ex his quę supra diximus patet,commune enim illud bonum pro quo Veneti laborant est quidem commune totius Ecclesiæ,bonum enim Natura sua est diffusiuum.

Videtur autem mihi,Veneta Respublica cum Christiano Orbe comparata, esse veluti centrum seu punctum illud commune, quod in circulo positum æqualitatē ipsius per circinum in Orbem deductum efformat,quamque lineis omnibus à circumferentia per illud ductis,absque vlla centri diminutione impertit. Est quidem circulus,sine centro imminutus lineæ nisi per centrum à circumferentia ducantur inæquales;Ita quoque Veneta Republica sublata, Christianum Orbem imminui, ac pænè in æqualitate defici necesse est. Quot Regna vexata,quot Prouinciæ,quot Vrbes hactenus à Christi hostibus essent nisi Veneta Resp. in medio interposita, æqualitatem omnibus seruandam inuigilaret. Plura hac in re essent dicenda, quæ omnia silentio prætereo,ne alicui,vel nimis longus, vel certè affectatus videar.

An vero ipsa Romana Ecclesia;sublata Veneta Republica possit tam clare lucere,non video,nisi speciali Dei beneficio id ei concedatur; nam cum Ecclesia non solum constet Christianis hominibus,verum etiam religione,pietate,cultu summi æternique Dei,quomodo florere poterit patribus religiosissimis sublatis,atq; ipsa sede,pietatis,ac religionis Venetiis? Vhe Christiano Orbi,Vhe Italiæ,Vhe Mundo,si eis Venetam Rempub.contigerit amittere,amittent autem si subditos eiusdē Reipub.bonis ac fortunis spoliari patiatur. subditos enim Venetæ Reipublicę si bonis ac fortunis spolies,eosdem vna cum nepotibus omnibus interimis,atque in partu ipso enecas,quos si de medio tollas,Rempub.ipsam tolli nonne vides?quam si fortè animus est tollere,bella Indicantur,aliæ rationes,alia consilia incantur.

Nullę enim insidię vnquam vestibus religionis coopertę satis fortunatos euentus habuerunt.

Sed quęso animaduertas quisquis es, qui tantum facinus meditaris, ne postquã Venetam Rempublicam straueris,si tamē steines,ne ipsam Romanam Ecclesiam funditus euertas,quę quoniam Deo sunt charissima,quod ex ipsa diuturnitate temporum quibus vtraque hęc fouit,ac protexit,est videre. Videas,ne Veneta Repub. atque ipsa Ecclesia Dei, saluis existentibus, ipse tibi interitum ac damnationem pares,non enim Deus hæc patietur multus.

Debent pręterea optimarum legum conditores,diligenter inspicere, nō solum bonum commune, quod in condendis legibus semper propositum habere debēt, verum etiam, vt finis earundem, qui cum communi illo bono conuerti debet sit Reipub.necessarius,neque enim leges sine necessitate condere licet.

Ruebat paulatim Venetum Imperium,fundamenta ipsius disiiciebantur, ciues deficiebant,census non soluebantur,opera languebant,qui Euangelicam vitã pauperē,humilemque elegerant,in dies ditiores fiebant,opes omnes tam publicas quã priuatas deglutiebãt. Nouæ religiosorũ familię, veteres sanctissimas opprimebãt.

Hæc ne & peiora,cursu temporũ vlterius progrederentur, Venetis, (quod nullus vnquam reprehendere debet)necessario,cũ supra adductis legibus occurrendũ fuit.quę quidē,nisi necessitate compellerētur,forsan vnquã nec animaduertissent. Experientia enim compertum habent,ab Vrbis exordio ad nostræ ętatis tēpora,

quod & in præfatione huius nostræ tractationis, supra à nobis est obseruatum, plures ac magnificentiores Venetiis reperiri Ecclesiastico priuilegio gaudentes ędes, quam priuatorum ciuium sedes. id autem quod de Venetiis dicimus, idem de reliquis Venetæ ditionis ciuitatibus dicendum.

Ædes autem huiusmodi, necesse est vt & antecedant, & consequantur opes, neque enim hisce temporibus, sine opibus quicquam egregium fieri potest: Quod si plures, & magnificentiores, sunt huiusmodi ędes illas quoque plures, & meliores facultates possidere necesse est. Triginta decies centena millia, & amplius Ecclesiasticorum bona ac facultates, æstimantur valere sub Venetæ ditionis Imperio. Et quidem, quocumque Venetiis, vel alibi toto Veneto Dominio, te feras, ædificia quæcunque, prædia, agros, domos, & cætera huiusmodi meliora, pulchriora ac magnificentiora conspexeris, illa Ecclesiasticorum esse, certo scias. Atque ex Ecclesiasticis viris plerosque, quæ quondam ex fundatione piorum hominum pro sustentatione ducentorum, vel trecentorum religiosorum erant instituta, atque erecta: ea nunc paucos, ac interdum quidem, vel vnum solum possidere & occupare.

Quid si ex vrbe Veneta solum atque agro, extrahas templa, ædificia, bona, facultates, Patriarcharum, Episcoporum, Abbatum, Archipresbyterorum, Plebanorum, Presbyterorum, Monasteriorum, Hospitalium, Ecclesiarum, & cæterorũ huiusmodi, quæ temporibus, quibus Veneta Respublica cepta est, vel prorsus nulla extabant, vel certè admodum pauca, illaque omnia simul in vnum locum conferas, Ac seorsim quidẽ templa, domos, ædificia, & cætera huiusmodi opera ponas. seorsim vero prædia, agros, rura, hortos, & similia; Quid inquam Venetorum Ciuitas, ac Dominium erunt, cum his collata? Illa certè Vrbs maxima, & Orbis, hæc vero vicus, & prouinciá perquam angusta apparebunt, & tamen Ecclesiastica illa, omnia, vel plura certe Venetę Reipub. subditorum erant, ac proinde Veneta. Principes enim in subditorum suorum bona, vt etiam supra diximus, ius aliquod habent.

Necessario igitur Venetæ Reipub. patribus, his malis medendum, necessario legibus cauendum fuit, ne contra vitæ suæ rationem, ac Christi seruatoris Domini institutum, Ecclesiastici viri, tandem omnia sæcularia occupent, ac possideant.

Sunt autem supra adductæ leges, necessarię quidem, non solum Venetę Reipub. verum etiam ipsismet Ecclesiasticis, quamuis per se ad eos non extendantur. Tamen si eis assentire sponte sua vellent, profecto & Christo melius se conformarẽt, qui pauperem, egentemque elegit vitam, vt ipsemet de se testatur, quando dicit. *Vulpes foueas habent, & volucres cæli nidos, filius autem hominis non habet, vbi caput reclinet.* Et Euangelicę perfectionis apicem, facilius attingerent, quem Ecclesiastici omnes, non solum ex Christi instituto, sed aliqui eorum etiam ex particulari voto, seruare tenentur.

Iuuat hoc loco Christi seruatoris hominum verba afferre, quibus id quod asserimus clarius innotescat. Principio enim suę prædicationis ipse Christus Dominus, cum multos gradus beatę vitę Apostolis explicaret, primo quidem loco, exposuit paupertatem, tanquam basim, ac sustentaculum, totius spiritualis ædificii, cum dixit. *Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cælorum.* Et rursus, quoniam pręuidebit futuros Ecclesiasticos, qui regna temporalia & thesauros possiderent in terris, monet ne his incumbant, cum dicit, *nolite thesaurizare vobis thesauros in terra, vbi ærugo & tinea demolitur, & vbi fures effodiunt, & furantur, thesaurizate autem vobis thesauros in Cælo, vbi nec ærugo nec tinea demolitur, & vbi fures non effodiunt, nec furantur. vbi est thesaurus tuus, ibi est & cor tuum.* Vnde etiam ob eandem causam, alibi quo-

quoque dicebat *nemo potest duobus dominis seruire, aut enim vnum odio habebit, & alterum diliget, aut vnum sustinebit, & alterum contemnet, non potestis Deo seruire, & Mammonæ. Ideo dico vobis, ne soliciti sitis animæ vestræ, quid manducetis, neque corpori vestro quid induamini. non ne anima plus est quam esca? & corpus plusquam vestimentum? respicite volatilia cœli, quæ non serunt, neque metunt, neque congregant in horrea, & pater vester cœlestis pascit illa. nonne vos magis plures estis illis? quis autem vestrum cogitans potest adijcere ad staturam suam cubitum vnum? & de vestimentis quid soliciti estis? considerate lilia agri, quomodo crescunt, non laborant, neque nent:* Dico autem vobis, *quoniam nec Salomon in omni gloria sua, coopertus est sicut vnum ex istis. Si enim fœnum agri quod hodie est & cras in clibanum mittitur, Deus sic vestit, quanto magis vos modicæ fidei? nolite ergo soliciti esse, dicentes quid manducabimus, aut quid bibemus, aut quo operiemur? hæc enim omnia gentes inquirunt, scit enim pater vester quia his omnibus indigetis. quærite ergo primum regnum Dei, & iustitiam eius, & hæc omnia adijcientur vobis. nolite ergo soliciti esse in crastinum. Crastinus enim dies solicitus erit sibi ipsi.* Idem quoque duodecim Apostolis præcepit quando eis expressè prohibuit, ne aurum, aut argentum, aut pecuniam possideant: *Nolite*, inquit Matth. decimo, *possidere aurum, neque argentum, neque pecuniam in zonis vestris, non peram in via; neque duas tunicas, neque calceamenta, neque virgam.* Verbis quibus adolescentem quempiam est allocutus, nihil clarius. Adolescés enim quispiam cum Christum interrogasset, quid faciendo, vitam æternã obtineret, eique à Christo responsum esset, mandatorum custodiam esse necessariam, quæ cum se seruasse adolescens dixisset, illa addidit, *Si vis perfectus esse, vade & vende omnia, quæ habes, & da pauperibus, & habebis thesaurum in cœlo, & sequere me*, quasi terrenorum possessio, impedimento esset ad æternam salutem, quæ cum audisset adolescens, inquit Euangelista, *abijt tristis, erat enim habens multas possessiones*, quibus intellectis Dominus ait ad Discipulos, *amen dico vobis, quia diues difficile intrabit in regnum cœlorum*, & rursus, *facilius est*, inquit, *Camelum per foramen acus transire, quam diuitem intrare in regnum Cœlorum.* Nec dicendus est Christus Dominus, hoc loco loqui, cum sæcularibus personis, loquitur enim cum Apostolis, atque cum his qui eius institutum, ac mores sequi volebant, quod & ex verbis Principis Apostolorum optime perspicitur, is enim cum audisset Christum supra cum Apostolis, & adolescente illo tam alta, atque ardua loquentem dixit ad Iesum de præmio solicitus. *Ecce nos reliquimus omnia & secuti sumus te, quid ergo erit nobis? cui Dominus* dixit, *amen dico vobis, quod vos, qui secuti estis me, in regeneratione, cum sederit filius hominis in sede maiestatis suæ, sedebitis & vos super sedes duodecim, iudicantes duodecim tribus Israel, & omnis qui reliquerit domum, vel fratres, aut sorores, aut patrem, aut matrem, aut vxorem, aut filium, aut agros propter nomẽ meum, centuplum accipiet. & vitam æternam possidebit.*

Hoc Christi Domini institutum, hæc Euangelicæ veritatis perfectio. Ex his aperte constat, quorum sententia ad Euangelicam perfectionem propius accedat, eorum ne, qui Ecclesiasticos negãt, bonis temporalibus inhiare, an eorum qui eos bonis omnibus temporalibus, cum graui sæcularium Principum, ac personarum detrimento ac scandalo, posse affluere sustentant.

Veneti igitur cum in condendis suis legibus in rebus mere politicis versentur, commune Reip. bonum inspiciant, Euangelicis dictis non repugnent, immo maxime cõueniant, nõ est, cur eis nec Romanus Pontifex, nec aliquis alius contradicat.

Nec valet adductas leges esse contra libertatem Ecclesiæ, eo quod prohibent, ne sæcularium personarum bona omnia ad Ecclesiasticos deueniant.

Contra quam libertatem, quæso? An forsan libertas Ecclesiastica dicenda est, qua Ecclesiasticis viris omnia expediant, omnia liceant? Quod dicendum nõ est;

Leges enim illæ si contra libertatem Ecclesiæ essent, illæ quoque & istæ si ferantur, ne sæcularibus hominibus liceat equos, arma, &c. huiusmodi bellorum instrumenta Ecclesiasticis viris aut vendere, aut concedere; quas quidem cum nullus contra Ecclesiæ libertatem asserat, nec illas dicendum est esse; quam libertatem fingant, quoquo modo cuique libuerit; Ecclesiæ libertas propriè ac verissimè nulla alia putari deberet, quam quæ spectat ad animarum salutem, ita vt liberum sit omnibus, in his quæ animarum salutem concernant vacare. Libertas autem quæ Ecclesiasticis ab Imperatoribus Regibus, atque ab ipsamet Veneta Repu. concessa dicitur, quomodo apud Venetos non obseruetur, ignoro.

Expositæ itaque leges, cum animarum saluti non aduersentur illas contra libertatem Ecclesiæ esse non est dicendum, immo potius conferre ad libertatem Ecclesiæ, quàm eidem aduersari.

Neque dicendum est, vt quidam falsò interpretantur, vel existimant, legibus illis prohibitum esse, ne quis pro suis peccatis expiandis, atque pro animæ suæ salute, possit testamento legare, aut relinquere, Ecclesiasticis viris, aut aliis pietatis operibus, quæcunque sua bona, tam permanentia, quam non; hoc enim legibus illis non prohibetur, immo pro cuiuscunque arbitrio, liberum hoc ei relinquitur. Non itaque falsum imponant sapientissimis patribus, quibus in condendis suis legibus, nihil potius fuit, quam vt bona permanentia sæcularium personarum, quæ antequam Ecclesiasticis relinquerentur, politicis conditionibus alligata erant, easdem postea legata, vel quocunque alio modo ad Ecclesiasticos deuoluta seruent, & adimpleant.

Nec Summus Pontifex quod nulli suorum præcessorum visum est conuenire, tentet modo leges expositas, vel confirmare, vel infringere, hoc enim ad illum nō spectat, neque enim est ipse Princeps totius Ecclesiæ politicus, atque eo maxime quod leges illæ nullum animarum periculum concernunt. Huius rei optimam regulam habemus ex Glossa ad caput possessor, de regulis iuris in sexto, cuius summa hæc est. Quando de eadem re contrariæ inueniuntur leges Pontificiæ & Imperatoriæ, si materia legis est res animarum periculum concernens, abrogatur lex Imperatoria per Pontificiam, quomodo lex Pontificia quæ habetur cap. finali, de præscrip. abrogauit legem Imperatoriam, quæ habetur in Codice de præscript. triginta, vel quadraginta annorum. etiam cum mala fide, quia non poterat seruari sine peccato mortali. At quando materia legis est res temporalis non concernens animarum periculum, non potest lex Pontificia abrogare legem Imperatoriam, sed vtraque seruanda est, illa in foro ecclesiastico, ista in foro ciuili.

Hæc cum ita sint, constat apertè Summum Pontificem, immerito ob expositas leges, contra Venetos patres, nunc tam dire desæuire, ac debacchari. Plura hac in re essent dicenda, quæ si adducantur, æquo longior nostra excresceret oratio, propterea ad tertiam difficultatem accedamus.

Contro-

Controuersia tertia.

De bonis Emphyteuticis, vt aiunt, Ecclesiarum, & cæterorum Ecclesiasticorum locorum.

TERTIA difficultas est de bonis Emphyteuticis Ecclesiarum vt aiunt, seu aliorum Ecclesiasticorum locorum, quę in Emphyteusim concessa videri possent ab Ecclesiasticis hominibus, Laicis Emphyteutis. Hæc certè difficultas nouissimè exorta est, neque enim inter alias difficultates à Summo Pontifice dum per litteras Venetos patres moneret, vnquam est nec adumbrata, in sententia tamé excommunicationis, quam Summus Pontifex dicitur tulisse, tribus causis, quarta adiicitur, de qua Venetos vehementer conqueri nil mirum, immo si non conquererentur, se ipsos contra ius omne diffamarent. Hinc est quod litteras illas nullo iuris ordine seruato publicatas ferunt. Hinc declarationem suæ legis quę de bonis à Laicis possessis disponit, ac pro quibus census Ecclesiasticis soluuntur, quam Summus Pontifex, nullam atque irritam esse decreuit, Iniustam atque inanem appellant.

Ego certè vel ob hanc solam causam hoc tertium caput silentio præterire decreueram; neque enim putabam satis iustam causam cur plura de hac re dicam, tamen quoniam inter alias excommunicationis causas vna recenseatur, quantum roboris ac iustitiæ habeat videamus.

Principio autem vt controuersia hæc omnis intelligatur, non prætermittam ea quæ verissima sunt, quęque Summo Pontifici excandescentię ac anathematis causam videntur præbuisse.

Cum Religiosi patres à Pralea qui S. Benedicti institutum non procul à Patauina ciuitate tenent, atque obseruant Emphyteusis ambiguitate nō bene perspecta, prædia quædam à Domino Francisco Zabarella antiquitus in pensionem laicis hominibus concessa sibi tanquam Dominis restitui enixè coram Venetis Magistratibus instarent, idemque sibi fieri cum à plerisque & ipsi & alii meditarentur, qui præter pensionem quam annuis temporibus eisdem soluunt, ad nil prętereà aliud se teneri arbitrarétur. Veneti patres controuersia huiusmodi, ac difficultate satis superque perspecta. Anno Domini 1602. 10. Calen. Iunias. Illa statuenda duxerunt, Patres iam dictos à Pralea nec tunc temporis, nec in futurum, aliud Ius posse habere, vel intendere in bona à Laicis possessa titulo, aut ratione quacunque non præferri, non coniungere directum cum vtili, etiam si deficiant hæredes quibus primo illa concessa sunt, aut quocunque alio modo ea occupare, ac sibi attribuere. Saluis tamen illis semper rationibus sui directi, & iuribus ad exigendas & recipiendas debitas ac solitas pensiones, quas illis à Laicis, solui ac tribui voluerunt.) Quod idem statuendum etiam duxerunt in quibuscunque controuersiis, ac difficultatibus huiusmodi, quæ inter quascunque religiosas familias, etiam monialium

Ecclesiasticos, eorum loca, ac inter sæculares homines possent contingere, vel exoriri, vbique tum Venetiis, tum extra sub Venetæ ditionis Imperio.

Hęc excandescentiæ, ac anathematis tertia quoque causa, quam ego quoniam leuem prorsus ac nullam existimo, Emphyteusis propriè ac bona Emphyteurica, quæ sint ostendam.

Institutionum in Ius Ciuile libro 3. titulo de Locatione & Venditione, cum familiaritatem quandam habere viderentur inter se vẽditio & locatio, ita vt in quibusdam casibus dubium esset vẽditio ne sit, id quod agitur, an potius locatio, quod maximè contingere videtur in prædiis, quæ quibusdam perpetuo fruenda traduntur, pro quibus quamdiu merces, siue pensio, vel redditus, siue vectigal domino præstatur, nemo ea conductori auferre potest, aut hæredi eius, cuive cõductor, aut hæres eius id prędium vendiderit, vel donauerit, in dotem ve dederit, vel quouis alio modo alienauerit. Quapropter cum inter veteres dubitaretur, quisnam cõtractus ille esset & à quibusdam locatio, ab aliis venditio esse existimaretur, venditio quidẽ quod & ad hæredes trãsiret, & variis modis alienaretur, locatio vero, quod per singulos annos aliquid Domino daretur. D. Zenonem animaduerti, constitutionem edidisse, qua contractus huiusmodi Emphyteusis vocaretur, qui neque ad locationem omnino neque ad venditionem spectaret, sed qui suis finibus cõsisteret ac proprio nomine gauderet, quo nomine appellari videntur ibi & Collatione 9. de alienatione & Emphyteusi Ecclesiæ bonorum, non solum contractus, quibus ad tempus res permanentes Emphyteutis fruendæ conceduntur cum Canone aliquo vel pensione, sed quæ etiam in perpetuũ cum facultate eas alienandi, quibuscunque voluerint, cum eodem Canone ac pensione eisdem libera relinquuntur.

Quæ verissima cum sint, verissima quoque & hæc credantur non solum contractus omnes in quæstione hactenus positos inter supra recitatas partes, sed ferè & omnes huiusmodi alios qui poni in futurum possent inter quoscũque Ecclesiasticos, ac Sæculares homines non posse pertinere (si tamen pertinere dicẽdi sunt) nisi ad posterius Emphyteusis genus, in quibus cum nihil contra Emphyteusis Naturam, aut Ecclesiæ libertatem statutum à Venetis sit reperire, immo Emphyteusis, hæ posteriores conditiones maximè seruatæ cum sint, Summum Pontificem, tam dirè contra Venetos desæuire hanc quoque ob causam mirandum est valdè. Prioris vero generis conditiones, cum vix aliquæ reperiantur eis Venetos derogare, supra exposito decreto, non est dicendum.

Quod si Emphyteusis cõditiones Veneti non seruarint, vt falso asseritur, in supra enumeratis cõtractibus ac iudicatis, leuia certè adhuc ac nulla eis imponũtur. Vellem repetantur, quæ ego luce clariora esse existimo, Venetæ Reipublicę patres sapientissimos, quemadmodũ immediatè à Deo, non ab humano aliquo Principe traditum sibi Imperiũ acceperunt, ita eosdem in administrandis rebus omnibus quæ suo Imperio subsunt nullius Principis legibus, nec Imperatoriis quidem vti, sed suis propriis, diuinitus ad eas condendas eis concessa facultate. Vnde si qua in re legibus, aut statutis Imperatorum, aut aliorum Principum repugnant, excusantur, dummodo æternæ legi qui Deus est assentiant: Diuersarum enim gentium mores, ac instituta, diuersas quoque leges ac statuta requirũt, non enim iisdem legibus reguntur Persæ, & Arabes, Macedones, & Cretenses, neque enim eadem omnibus expediunt, sed interdum, & tẽpora & casus diuersas leges exposcunt, leges enim quas vno tẽpore necessarias vidimus, easdẽ aliis tẽporibus plerunque nõ expedire videmus. Hinc est quod pleræq. leges ac statuta inter se pugnantia dicũtur.

Veneti igitur si in Emphyteuticis bonis Imperatorum leges, statuta ac cõditiones

nes earundem non seruarent, mirandum non esset, à quorum enim auctoritate in nullo dependent, eorundem. leges ac statuta seruare non tenentur.

An vero Summi Pontifices si eis Canones, vel Leges, circa huiusmodi bona praescribant, ad eas seruandas teneantur: Non videtur. Pontifices enim cum à Christo Domino, temporalium bonorum auctoritatem non habeant ita nec leges in temporalibus, eisdem condere licet, quas certè si & condiderint ipsis Principibus, quibus ad eas condendas à Deo facultas concessa est, cui vsui futurae sint nō video, quod certè cum nō liceat, multo minus ad alienas Principum temporalium leges Venetos compellere licebit: Alienas enim Veneti leges non admittunt, suis vtuntur, & quae suo cuique tempori ac rei conueniant diligenter curant.

Ad haec autem omnia rectius & clarius intelligenda. Iuuat animaduertere, principio Deum Optimum Maximum, cum nulla adhuc Ecclesiarum bona temporalia extarent, ea solum Regibus, atque saecularibus Dominis tradidisse, atque distribuisse, Spiritualibus autem viris, non nisi spiritualem auctoritatem, atque ea omnia, quae ad animarum salutem putantur necessaria concessisse, hisque à saecularibus viris ea omnia quae ad corpus, vitamque sustentandam pertinent, necessaria suppeditari voluisse.

Hinc primitiae decimae, oblationes, & caetera huiusmodi, primum antiquitus in veteri lege cępta, tum posterioribus ad multa vsque tempora, absque vlla temporaliū bonorum possessione, sola ad spiritualium virorum sustentationem satis visa sunt esse, quando certè & religio & sanctimonia magis elucescerent, quàm in pręsentia inter tot tantaque commoda vigent ac elucescūt. Nulla certè tunc temporis Ecclesiasticorum virorum extabant temporalia imperia, nulla Regna, nullę Prouincię, nullae Vrbes, oppida nulla, non praedia, nō agri, non domus: Sanguinem nullius Ecclesiastici fundebant, Tribunalia apud ipsos extabāt nulla, in quibus de vita, morteq; ageretur hominum. Summi Pontifices, qua ratione Reges, ac Principes imperarent suis leges politicas nec pręscribebant, nec infringebāt, spiritualibus tantū contenti à politicis abstinebant, dominia nullius permutabāt, subditos a Regum, & Principum obedientia non absoluebāt, sed potius vt eis obsequium ac honorem exhiberent, cum Apostolo hortabātur. Etiamē Ecclesia Dei crescebat, numerus fidelium augebatur, vbiq. Orbis vniuersus Christi iugo ceruicibus suppositis, vnam fidem, vnum baptisma tenebat, fidelium volūtas vna, vnum cor erat. Sūmis Pōtificibus summa reuerētia ac obsequium penè incredibile exhibebatur, Episcopos omnes ac caeteros Ecclesiarum rectores, non solum Christiani populi, verum etiam Reges, ac populorum Principes, perinde ac cęlestia quędam numina venerabantur, Sanctitate enim praefulgebant, animarū saluti non opibus vacabant, coelestia quaerebant, temporalia aspernabantur, Christi pauperes non nepotes fratres, aut alios propinquos fouebant. Sed ista omittamus.

Ex dictis enim satis est, si constet iura Principum saecularium in temporalibus bonis esse & antiquiora, & praestantiora, quam sunt Ecclesiastica, atque illa quidem à Deo Principibus tēporalibus prius esse concessa, spiritualibus non item nisi Regum atque Principum auctoritate posterius. Vnde si casu aliquo Principes, aut Tēporales Reges contingit exercere iudicia, seu leges praescribere pro communi omnium bono in sedandis controuersiis, quae inter Ecclesiasticos ac saeculares circa temporalia bona possent exoriri, mirandum non est, in his enim versantur, quae propriè sua sunt, ac primo illis à Deo concessa.

Velim temporalia omnia, quę modo Ecclesiastici habent sciant ea non immediatè à Deo, sed à tēporalibus Principibus se accepisse & possidere In quibus certe

quemadmodum viri Principes, ac Temporales Reges, eo quod illa immediatè à Deo acceperint, à Deo semper largitore dependent, rationem de illis redditure, atque à Deo, si ei visum fuerit, strictiores conditiones recepturi; à simili cur Ecclesiastici in his quæ à temporalibus Principibus immediatè acceperint, eosdem in nullo recognoscere velint?

Ingrati animi maximum crimen, benignitate Principum accepisse, quicquid habetur eosdem in nullo recognoscere velle; & quod forsan est peius, ac execrabilius videri auctoritatem illam summam Principibus à Deo immediatè concessam, sibi tanquam propriam vsurpare, eorumque regnis, ac fortunis insidiari.

Ex diuina plane dispositione omnis hic ordo, tam spiritualis, quam temporalis habetur, à Deo vtraque disposita, cur negantur? Spiritualia spiritualibus tantum Deus concessit, eisdem in spiritualibus temporales Reges, ac Principes subesse voluit: Temporalia Regibus ac Principibus sæcularibus tantum tradidit, ab eisdem in temporalibus, spirituales viros dependere, cur negatur? Inuicem hæc dependent, mutuis officiis sese iuuant, Principes in his quæ ad animæ salutem pertinent spiritualibus hominibus egent, spirituales vero homines in his, quæ ad corpus, vitamque exigendam faciunt à temporalibus Principibus & viris, à quibus temporalia omnia acceperunt, necessario dependent.

His ita explicatis, ignoratur, quod scelus Principes sæculares committere possunt contra spirituales, cum in temporalibus bonis ab iisdem requisiti versantur, quæ ipsis à Deo immediate concessa sunt, Ecclesiasticis vero non nisi ab ipsis sæcularibus magistratibus posterius, atque in his quidem, non auferendis, sed stabiliendis, cum leges & conditiones præscribunt pro communi subditorum bono ac pace. Ius enim reges atque Principes, in huiusmodi bona habent, quaue ratione illa conseruari ac augeri debeant, pro communi omnium bono, leges & conditiones eis præscribere cur non licet? quod autem de temporali principum ac regum auctoritate disputamus, idem quoque de Venerabili Venetæ Reipub. Maiestate intelligi volumus, dum emphyteuticis Ecclesiarum bonis, si tamen emphyteutica sunt, leges ac conditiones præscribere videtur.

Hæc ratio si alicui infirma, vel aliena à re videatur quæ apud alios certe firmissima, ac validissima est, rationes enim ex naturæ fontibus depromptas semper validiores, ac firmiores esse existimaui quàm quę ex principum ac regum placitis eruũtur, adducam tamen & firmiores.

Reprehenduntur Veneti, ac propterea anathemate etiam feriuntur (si tamen anathema, innocuos homines ferire potest) quod emphyteusim Ecclesiasticorum euertant.

Durus reprehensio, nec maximi faciẽda. Qua ratione quæso hæc euertũt? Quod lege inquiunt cauent, ne Emphyteusis cõditiones seruẽtur: Quę cõditiones? Quas legibus aiũt, Imperatores, ac Põtifices præscribũt Obmutescãt quæso, nec talia effutiãt. Venetæ profecto Reip. institutũ non percipiunt quæ extra omniũ rerũ ordinẽ, extra Orbem ipsum diuinitus parta suspicitur; Leges Imperatorias, aut Pontificias, quæ politicam administrationem concernunt, Venetos non admittere supra ostendimus. Ex naturæ fontibus rationes, cur id faciant, si tamen faciunt validissimis adduximus. Quæ si satis nõn sunt, pudore quæso afficiantur confundantur, obmutescant, iniustissima expostulatio. Vellem animaduertant quis primus controuersias, vel lites circa huiusmodi bona est contestatus? quis Venetorum tribunalia, aut magistratus primus adiit? quis prior quem miserabilem instituere tentauit? Ecclesiastici ne sæculares homines, an sæculares homines, Ecclesiasticos viros?

Aucto-

Actores tantę controuersiæ nemo non videt Ecclesiasticos fuisse: Proh dolor vnde religionis institę, ac pacis clementiæ exempla debebant sæculares homines capessere, inde controuersiarum, litium, ac cupiditatis exempla eosdem nunc capessere, inauditum à pietate alienum, quis non horrescat?

Non sunt quidem veriti Ecclesiastici viri, Emphyteutico pallio amicti plures illustres familias, miserabiles viduas, pupillos, ac alios fere sexcentos, eorumque opes, ac bona deglutire, ac comprimere, quę quisque bona fide, ac iusto titulo, iam multorum annorum spatio arbitrabatur, à maioribus suis & aliis se & accepisse & acquisiuisse, quæ certè si priuata auctoritate eis efficere licuissent, iam effecissent, partisque Patauinæ Diœcesis maioris, ne dicam totius iam Comites & Dynastæ fuissent.

Verum quoniam hæc ad sua vota propria auctoritate conducere non poterant, primi sunt Venetos Magistratus adorti; primi Ius sibi fieri ab eisdem sunt obnixè imprecati: Neque enim alium iudicem eis exposcere fas erat, omnes in hoc sapientes viri conueniunt, iura vtraque hæc fieri permittunt, consensus communis approbat: actor inquiunt omnes debet sequi forum rei.

Sæcularibus etenim hominibus si cum Ecclesiasticis per iurgia, aut lites erit agendum, ab eisdem aliquid vel repetendo, vel exigendo exceptis causis sæcularibus, & possessorio, eos certè non ante alium iudicem conuenire licebit, quam ante Ecclesiasticum, cuius dicto ac sententiæ vsque ad supremam Summi Pōtificis erit, & standum & parendum. Neque enim ab Ecclesiastico foro, ac eiusdem fori vltima sententia modo aliquo potest ad sæcularem iudicem, aut appellari, aut reclamari.

Simili modo si Ecclesiasticis hominibus contigerit à sæcularibus aliquid vel exigere, vel recuperare, causis Ecclesiasticis semper exceptis, eisdem certè non licebit, sæculares homines conuenire nisi coram iudicibus sæcularibus, vsque ad supremam eorundem iudicum sententiam, atque tribunal. A quo sententiam quamcunque acceperint, debent eidem & stare & acquiescere. Nec Iudex Ecclesiasticus, etiam si Summus Pontifex sit, potest eandem sententiam, aut infringere, aut confirmare Hęc adeo nota sunt, vt probationibus non egeant.

Religiosis itaque à Pralea, seu Ecclesiasticis aliis quibuscunque si à Venetis Magistratibus ac tandem à Senatu ipso Venetæ Reipub. supremo ipsis Ecclesiasticis, sic poscentibus contra sęculares suos Emphyteutas, si tamē Emphyteutę sunt (Dei æterni nomine inuocato) quod moris est Venetis in omnibus iudiciis inuocare, Ius æquum & redditum & administratum fuit.

Quid nunc est, quod Ecclesiastici iidem Venetorum iudicatis, seu decretis sibi nec standum, nec assentiendum putant?

An forsan ad Sanctam Sedem, huiusmodi controuersię pertrahendę? an huiusmodi iudicata infringenda? Inauditum commentum contra iura, contra sapientum sententias, contra consuetudines: nihil hoc certè aliud esset, quam à sęculari iudice causas omnes, quę iure ad eum spectant, ad Summum Pontificem, velle auocare, quod Alexandri Tertij Pontificis responso supra expresiè repugnat, negat enim ipse appellationem quamcunque à Iudice sęculari ad Summum Pontificem teneri, qui Iudex à Pontificis temporali iurisdictione minimè dependeat.

Sed hęc forsan miranda non sunt, quisque enim in propriis causis cum decipi possit, omnia sibi licere existimat. Mirandum est ipsum Summum Pontificem eis assentire, eorumque opiniones fouere ac sustentare.

Vtinam adulatores silerent, quique viri Sanctissimi, atq; Doctissimi sunt, hac de

esse: Nulla enim vel paucissima admodum huiusmodi instrumenta siue contractus reperiuntur. Quod si nulli contractus, nulla bona Emphyteutica. Si nulla bona, nullæ controuersiæ, nullæ lites deberent esse.

Neque enim dicendum est, quicquid Ecclesiasticis titulo quocunque respondetur, id ratione Emphyteusis illis responderi, hac enim ratione omnia emphyteutica, omnia Ecclesiastica essent, nulla sæcularia, vix enim sæculare aliquod bonum est, vnde Ecclesiasticis, aliquid non soluatur. Quæ dicenda nō sunt alioquin Ecclesiastici homines, ratione & decimarum & primitiarum & quartæ & cæterorum quæ alicubi illis soluuntur, possent prætendere iura & actiones, in omnia sæcularium personarū bona, & illa vel emphyteutica, vel aliquo alio huiusmodi nomine nuncupari. Quæ certè quemadmodum inepti hominis esset, ratione prædictarum solutionum velle prætendere, Ita quoque ineptiæ est, ratione emphyteuticę solutionis, cuius nulli certi contractus apparent, ea sibi vel procurare, vel exigere.

Quis enim certus esse potest eas pensiones, quæ Ecclesiasticis, nomine emphyteusis soluuntur, eas non ratione emphyteusis, sed alia quadā puta eleemosynę, cōsuetudinis, vel testamentariæ alicuius immemorabilis obligationis eis persolui, ac respōderi? Hac in rē Ecclesiastici, ne verbū quidē proferre deberent, multo minus anathemate, ac interdicto obstrepere ac minitari. Pudet me certe de huiusmodi rebus, vel recordari, ne dicam proloqui aut scribere. Confundātur quæso quicunq. & hanc postremam causam, aliis tribus adiici auctores fuerunt. Deum quęso vereantur, si homines, aut Principes non verentur, cuius manus effugere est difficile.

Nullo itaque Emphyteusis existente instrumento. Quid aliud poterant Veneti statuere, quam quæ sapientissimè statuerunt supra exposito decreto?

Quod si fortè aliqua emphyteusis instrumenta & videantur. Adhuc tamen Venetis non erit timendum; Quin maiori ratione suum illud decretum tueantur, quā Ecclesiastici iura illa in sęcularium personarum bona prætendant, atque exigant.

Vellem Ecclesiastici verum fateantur, atq. apertè dicant. Bona illa, quę ab ipsis in emphyteusim concessi sęcularib. hominib. per emphyteuticos illos conuentus apparēt. Antequā sic concederentur cuiusnam illa bona erant? Ecclesiastica ne? An Principum sæcularium temporalia?

Ego quidem sic existimo, si vtilia, eorum quibus vtilia erant, quod si inutilia, ac otiosa, nullius, Quod enim inutile, ac otiosum est, Nullius putatur esse, habetur enim pro derelicto, Derelicta autem omnia cuiuscunque illa fuerint, nō sunt certe, nisi primi eorum Auctoris, ac creatoris Dei, ac pedisequæ eius naturæ, & Principum temporalium, quibus immediatè Deus ea concessit, & in quos omnia statim ac derelicta sunt, redeunt, tanquam in suos veros, ac principales dominos.

Ecclesiastici igitur si huiusmodi bona laicis concedunt, ea certè videntur concedere quæ sua non sunt, sed aliena, sed Principum sæcularium. Ob hāc certè solam causam deberent Ecclesiastici conticescere, atque iudicatis Venetorum contenti concessis pensionibus deberent & vti & lætari. Melius certè cum eis actū esse putatur, quam cū sæcularibus emphyteutis, Ecclesiasticis enim ea conceduntur, quę forsan sua non erant, sæcularibus vero, ea imponuntur, à quibus & absolui poterant.

Monstri simile esse videtur, Ecclesiasticos primo Venetorum bonis occupatis, mox his in Emphyteusin sęcularibus hominibus concessis infœcundis, derelictis, nullius vtilitatis, atque à sæcularibus quidem bona fide ad meliorem cōditionem redactis, labore, industria, impensa maiori certè, quā si emerentur; Velle tandem non pensiones (quę nescio quo modo illis soluuntur.) Sed ipsamet bona, jā effecta fęcunda, & vtilia, non secus atque ipsimet in ipsis elaborassent, atque omne studiū

omnemque solicitudinem adhibuissent, cum maximo sæcularium personarum, & damno & scandalo.

Vtinam natura huiusmodi bonorum agnoscatur, profecto Ecclesiastici minus obstreperent, nec Venetos qui forsan dormiunt excitarent.

Sed si aliquatenus & vtilia, non tamen derelicta, & otiosa omnino bona eadem esse perhibeatur, id est pensiones aliquas exiguas, ex ipsis tamen infœcundis percipiantur, cuiusmodi certè paucissima fuisse creduntur. Adhuc tamen impium, atque ab æquitate alienum esse videtur, præter pensiones, quæ ex illis singulis annis soluuntur, velle præterea aliquid aliud vltra pensiones, quod longe pluris valet, quam nec pensiones, nec bona in Emphyteusim concessa, libertatem scilicet sæcularium, atque ipsamet iura Venetæ Reipub. Pulcherrimæ certè venationes essent istę, aut potius piscationes in sirtibus atque vadis nulla quidem, aut fœda esca, magnos piscari pisces, cum Christus Dominus non pisces, sed homines, sed animas, non bona temporalia, monuerit Ecclesiasticos piscari.

Multis certè huiusmodi contractus vsurarij possent videri. In his enim aliquid vltra sortem, pecunia æstimabile intenditur. Ego certè eos non vsuratiços, sed deceptorios, sed proditorios existimo.

Produntur enim primo sæculares homines, qui impensa penè incredibili, cum super huiusmodi bonis, antiquioribus suis cum modica illa pensione cōcessis, bona fide construxerint domos, palatia, hortos, vineta, aut alia similia prohibētur, ne de illis disponant, prout eis libet (salua semper Ecclesiasticorum pensione, atque directo) non vēdere, non donare, non testamento legare, non quocūque alio modo, amicis, parentibus, pauperibus, aut aliis quibuscunque personis concedere, vel elargiri, nisi prius ipsimet Ecclesiastici pensionarij consulantur, & pręferātur. Quę certè sicut & superiora si locum apud Venetos haberēt, Ecclesiastici quidem apud eos Principem, ac Senatum agerent; Veneti vero patres & Principes Ecclesiasticos viros exhiberent. Absurda in Ecclesia Dei maxima.

Produntur quoque & Veneti, & quidem non à proximis infidelibus, sed ab ipsismet Ecclesiasticis, amicis, atque domesticis: namque dum paulatim bona huiusmodi ad Ecclesiasticos deueniunt, quæ verisimile est, fore vt omnia deueniant; Priuantur ipsi Veneti suis decimis, pensionibus, solutionibus, & aliis huiusmodi, quæ ipsis ad sui Imperij onera, facilius ferenda ab ipsismet sæcularibus, ratione supradictorum bonorum soluuntur, singulis annis & temporibus, quæ bella aut aliæ graues occasiones, possent afferre.

Postremo huiusmodi contractus omnes, si qui tamen sunt eo ipso suspecti atq. irriti esse debent: quod in graue damnum Venetæ Reipub. celebrati atque confecti videntur.

His quid possit opponi non video: adeò enim ex dictis Venetorum rationes patent. Nisi fortè quis ea opponat, quę certè nullam vim habent, non potuisse scilicet Venetos infringere, aut immutare contractus Emphyteuticos anteriores suo dominio, sed eos debuisse in sua natura, ac robore conseruare & custodire, sicuti &, antequam Veneti Emphyteutis sæcularibus dominarentur vigebant.

Sed hæc infirma & ex supra dictis satis resoluta, hæc enim Veneti non infirmāt; immo confirmant: nostris itaque acquiescant Ecclesiastici rationibus, nec sibi falso Emphyteutarum nomen vsurpent, aut aliorum Principum leges, vel priuilegia Venetis adducant. nos interea ad quartam, seu postremam difficultatem accedamus.

Con-

Controuersia quarta.

De Ecclesiasticis scelestis hominibus, à Veneto sæculari Magistratu mulctandis.

POstrema Controuersia, quæ forsan origine est omnium prima, versatur in Ecclesiasticis, scelestis hominibus mulctandis, a sæcularibus, Venetæ Reipub. magistratibus, in his tamen quæ turpissima, ac grauissima sunt, quæque mulctanda, non nisi ad sæcularem principem, ac magistratum pertinent.

Hæc controuersia (vellem silere, verum si ipse silerem, res ipsa pro se loqueretur) duos nescio quos ex Ecclesiastico ordine, fertur habuisse, auctores, & Principes, homines omni scelere peiores.

Abbatem vnum, venetum, sicarium, sanguinis humani cupidum, violentas enim fertur non abstinuisse manus ab hostibus, ab amicis, à domesticis proh scelus, à progenitore ipso, qui eum genuit, qui educauit, qui ditauit, non violentæ iã manus, sed impiæ, sed sacrilegæ, sed parricidæ: stupra in ipso, adulteria, fornicationes, & cætera huiusmodi vitia, quę turpis libido suadere solet, leuia putantur. Sorori, infælix, non pepercit, sorore turpissimè abusus dicitur, vt amplius non Ecclesiasticum, non hominem, sed brutum animal, se & exhiberet & profiteretur.

Alterum controuersiæ tantæ auctorem Canonicum quendam Vicentinum ferunt, libidini prioris non absimilem, qui stimulis efferatæ libidinis actus, turpitudinis suę illecebras in honestissimam Vicentię matronam sui affinem cum exercere non posset, quam mirum in modum prius & sollicitauit verbis, minis, astu non solũ domi, verum etiam foris in publico, in templo oblitus officii clericalis, matronæ honestatis, affinis, familiæ conspicuę splendoris, tãdem quæ spurcissimo scorto non conuenirent, in rabiem versus, matronę tantæ sanctitatem, atque honestatem afficere non est veritus, notis turpissimis, valuis pudicissimæ fœminę domus noctu illitis atque iniectis, indicem apponens non honestatis, sed turpitudinis, sed infamiæ, sed scorti, sed prostibuli, scelus vix expiandum omni tormentorum genere, quod etiam si expictur, matronæ tamen honestas ac sanctimonia, pristinam nunquam recuperabit integritatem: hæc spurcissima, temeraria illa consequuntur, non fuit enim illi audere satis, quicquid turpis libido eũ est adhortata, in publicæ Maiestatis contemptum publica Diui Marci sigilla, quibus scribarum tabernę Vicentini Episcopatus (ipso summo scriba sic efflagitante,) obsignatæ (defuncto Episcopo) tutæ conseruarentur, læsæ Maiestatis crimen temerarius contempsit, violauit, fregit.

In hos scelestissimos homines cum animaduertere Veneti de more vellẽt, (nec enim procacissimorum hominũ audacia, aliter coerceri posset:) Exẽpla quippe vitiorum in Ecclesiasticis impunita, ad similia perpetranda plurimum sęculares mouent. Mirum, inauditum, à Summo Pontifice, fouentur, tutantur, ne munus suum

Veneti exequantur, pallio Ecclesiasticæ libertatis impediuntur, atque anathemate inaudito prohibentur. O tempora, ò mores, quid aspicimus? homines culeo insuendos, atque in profundum maris demergendos, ita quidem vt ne nomen eorũ amplius numeretur, velle nunc & tueri & protegere, atque ita protegere, vt potius Ecclesiam Dei ruere, Orbem vniuersum in arma concurrere sit certum, quam iisdem ad quos spectat eos iure quidem diuino, & Summorum Põtificum assensu, & mulctandos, & corrigendos permittere.

Hęc ne temere, aut casu aliquo dicta videantur, pluribus ostendam iure quidem id Venetis, & concedi & licere.

Scelera certè impunita esse non debent, id adeo clarum est, ex omni lege, vt probationibus non egeat.

Ac quidem cum scelerum pœna sit duplex, Spiritualis vna quæ ad animæ maculas detergendas spectat, quales sunt censuræ ferè omnes, atque præter censuras irregularitas, depositio, degradatio, ac temporales non vllæ aliæ leuiores, in ordine tamen ad spiritualem animarum profectum, corporalis altera grauior, qua mulctantur corpora, vinclis, exilio, sanguine, vita.

Verius certè ac probabilius putari debet Ecclesiasticis viris spirituales tantum pœnas à Deo concessas; corporales vero grauiores, non nisi sæcularibus Magistratibus; Neq; enim verisimile est à Christo Domino, aliã potestatẽ Ecclesiasticis permissam, quam spiritualem, Sanguinis enim effusio à Christi Domini pietate, ac vitæ mortalis violenta priuatio, valdè aliena putari debet, Quod idem & de Ecclesiasticis dicendum, si Christi Domini sectatores esse volunt, Principibus vero ac politicis Magistratibus, non nisi in corpora, corporali pœna, sanguine, ferro, vita, animaduertere, ac desæuire. Hanc enim ob causam, & gladius illis concessus est, non enim sine causa inquit, Apostolus gladium portat, (loquitur de sæculari Principe, & Magistratu) minister enim Dei est.

Quæ certe negari non possunt. Adeo enim vera sunt atque ab ipsismet Ecclesiasticis concessa, nisi fortè quispiam afferat & dicat, Ea vero esse in sęcularium scelebus, ac excessibus puniendis non Ecclesiasticorum, qui sæcularibus Principibus subiecti non sunt. Ergo Ecclesiasticorum scelera impunita, Ecclesiasticis enim superioribus ea punire non licet, à sæcularibus non possunt, Ecclesiastici igitur impuniti debacchẽtur, furentur, vxores sæcularium, ac filias comprimant, rapiant, omnia eis liceant, omnia expediant:

Tergiuersentur Ecclesiastici quantum velint, sacras scripturas glossent, interpretentur prout eis libuerit: nemo quisquis ille sit, siue sæcularis siue Ecclesiasticus, iure diuino exemptum se esse iactet, à Principum sæcularium censura, eorum quæ turpissima, ac grauissima committuntin ipsorum Regnis ac Dominio, contra Deũ, bonos mores, ac quietam viuendi rationem. Deus enim nullius sceleri fauet.

Nec certè D. Paulus ad Romanos 13. cum omnes subiicit Principib. Laicis, aliquẽ ab eorum obedientia ac censura eximit, aut absoluit. *omnis* enim inquit, *anima potestatibus sublimioribus subdita sit, non enim est potestas nisi à Deo, quæ autem sunt à Deo ordinata sunt. Itaque qui resistit potestati Dei ordinationi resistit, qui autem resistunt, ipsis sibi damnationem acquirunt. nam Principes non sunt timori boni operis sed mali, vis autem non timere potestatem? bonum fac & habebis laudem ex illa, Dei enim minister est tibi in bonum, si autem malum feceris time, non enim sine causa gladium portat. Dei enim minister est, vindex in iram ei qui malum agit, Ideoque necessitati subditi estote, non solum propter iram, sed etiam propter conscientiam*, aurea sane verba, bis enim Diuus Paulus, hoc loco subiectionis vocabulo est vsus, *omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit*, & infra: *Ideoque necessita-*

necessitati subditi estote, non solum propter iram, sed etiam propter conscientiam. De exemptione certè ne verbum facit: Iure enim diuino à Principum sæcularium censurâ neminem censebat exemptum esse.

Locum hunc inter alios interpretati sunt D. Ioannes Chrysostomus Orientalis Ecclesiæ egregius Doctor, Nec non Sanctissimus ac Doctissimus vir D. Thomas Aquinas. vellem consulantur supra. O quàm clarè cuique patebit omnes homines cuiuscunque ordinis, ac status sint, ex horum sententia ac Diui Pauli loco supra Principibus sæcularibus subiectos non exemptos iure diuino ab eorum censura esse debere tũ vel in his quæ mulcta ac animaduersione corporali egent. Vterq; enim verba illa, nõ ad alios quam ad sæculares Principes ac potestates accommodat.

Diui Thomæ certè in hunc locum supra (erat quidem & ipse ex Ecclesiastico ordine Religiosus) hæc verba sunt. *considerandum est, quod quidam fideles in primitiua Ecclesia dicebant terrenis potestatibus se subiici non debere, propter libertatem quam consecuti erant à Christo, secundum illud Ioannis 8. si filius vos liberauerit, verè liberi eritis. Sed libertas per Christum concessa & libertas Spiritus qua liberamur à peccato & morte, sicut supra 8. dictũ est, lex Spiritus in Christo Iesu liberauit me à lege peccati, & mortis. caro autẽ adhuc remanet seruituti obnoxia sicut supra 7. dictum est. & ideo tunc nulli subiectioni homo per Christum liberatus erit obnoxius, nec spirituali, scilicet nec carnali. vnde dicitur 1. Cor intb. 15. cum tradiderit Christus Regnum Deo patri, & euacuauerit omnem Principatum & Potestatem. Interim autem dum corruptibilem carnem gerimus, oportet nos dominis carnalibus, subiacere. Vnde dicitur Ephes. 6. serui obedite dominis carnalibus. Et hoc est etiam quod hic Apostolus dicit. omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit.* Hæc Diuus Thomas, sicut & multa alia præclara in hunc locum.

Ex quibus apertè constat, exemptionem à Principum sæcularium censura, & subiectione, quam quis de iure diuino Ecclesiasticis concessam tueri vellet esse prorsus imbecillem ac nullam.

Apostoli profectò, Euangelistæ Martyres, terrenis dominis subiici voluerunt, His quæso maiores esse nolimus. *Qui enim potestati resistit*, inquit Apostolus, *Dei ordinationi resistit, qui autem resistunt ipsi sibi damnationem acquirunt.* Et quoniam Apostoli, & Martyres, Principibus & potestatibus, aliquando visi sunt restitisse, & propterea non damnationem à Deo sed præmium sunt consecuti:

Ad hoc dicendum est, inquit Diuus Thomas ibi, *quod Apostolus loquitur hic de eo qui resistit potestati inferiori secundum quod est à Deo ordinata, habet enim inquit hoc diuina ordinatio vt potestati inferiori non obediatur contra superiorem vt Proconsuli non obeditur contra Imperatorem, nec Bryluno contra Regem, cum autem omnis potestas humana, sub potestate Dei ordinatur, fit vt nulli potestati humanæ sit contra Deum obediendum, secundum illud Actorum quarto, oportet obedire magis Deo quam hominibus.* Vnde apertè constat, ex Diui Thomę doctrina, ne Apostolos quidem aut Martyres, à Principum sæcularium subiectione, & censura exemptos fuisse. Eadem & clariora multo ex Diuo Ioanne Chrysostomo ibidem perspici possunt. nos illa pio lectori relinquamus.

Fauet huic nostræ sententiæ, Cardinalis Bellarminius acerrimus Ecclesiasticæ libertatis propugnator, Qui non solum iure diuino negat clericos exemptos à subiectione sæcularium Principum, verumetiam concedit iure diuino potestatibus sublimiorib. eosdẽ subiectos esse. In respõsione enim quadã ad cuiusdã Petri Martyris argumentum, quod tomo 2. controuersiarum Tit. de Clericis, cap. 28. ipse sibi proponit, eius hæc verba sunt. *Quamuis enim iure diuino sit omnis anima potestatibus sublimioribus subiecta, ac per hoc etiam Regibus, dũ sublimiores potestates sunt, tamen fieri po-*

test, vt quæ nunc est sublimior potestas, paulo post non sit, vt si ipse subiiciat alteri partem suâ Regni, vel iure belli, aut alio iusto titulo Regnum, vel Regni partem amittat, quoniam ergo clericos partim ipsi Principes subiecerunt in omnibus caussis etiam temporalibus, & ciuilibus Episcopis suis: & postremo Summus Pontifex clericos omnes exemit à subiectione Principum sæcularium, sequitur vt respectu clericorum non sint Principes superiores potestates, ac proinde non tenentur clerici Principibus parere, neque iure humano, neque iure diuino, nisi quantum ad leges quasdam directiuas.

Tria colliguntur ex dictis. Vnum est, iure quidem diuino omnes etiam Ecclesiasticos Principibus sæcularibus subiectos esse: Alterum vero est, Ecclesiasticos non quidem iure diuino; sed humano positiuo à Principum sæcularium subiectione, ac censura exemptos esse.

Vtrumque dictum nostræ sententiæ fauet: Ac primum quidem si verum est, vt Diuus Paulus asserit, & Bellarmin. interpretatur ac concedit, Veneti iam Victores lætari ac exultare deberent, Scelestos enim Ecclesiasticos sibi subiectos, dũ corrigunt, nihil non iure diuino sibi concessũ efficiunt. Alterũ vero si valet, clarũ est, Ecclesiasticos quidē iure diuino à Principũ sęculariũ subiectione exēptos nõ esse.

Quod si iure diuino exempti non sunt, Pontificum, aut aliorum Principum sæcularium exemptiones, quantum valere possint Ecclesiasticis, qui in temporalibus, sibi subiecti non sunt, haud perspicio. Hoc vnum scio, Principes sibi non subditos non posse eximere. Filium enim à subiectione patris nemo eximere potest, nisi solus pater, seruum à subiectione Domini ipse Dominus: Subditos tandem à subiectione Principis solus Princeps cui subiiciuntur, cæterorum nemo.

Tertium vero quod in fine addit Bellarminus clericos nempe non teneri Principibus parere, neque iure diuino, neque iure humano, nisi quãtum ad leges quasdam directiuas.

Miror hoc Bellarminum concedere, sed non poterat non concedere: alienum enim à veritate videretur Ecclesiasticos posse impune rectum ac pacificum viuendi modum sæcularium Principum, prout eis libuerit, vel confundere, vel euertere. Quamuis nec absolutè id ita esse affirmet. Dictum enim hoc tertium cum moderatione quadam ex pręcedentibus pronuntiat. Vbi Ecclesiasticos ad obseruationem legum ciuilium, dixerat teneri, non posse autem eos à iudice sæculari iudicari, si leges ciuiles, non seruent.

Pugnant enim hæc inter se teneri, & non posse iudicari, aut puniri, si enim tenentur seruare, ergo & puniri si non seruent. Diui etenim Pauli verba clarissima sunt, ait enim, *qui resistit potestati, Dei ordinationi resistit, qui autem resistunt ipsi sibi damnationem acquirunt.* Quod quidem Diuus Thomas eo in loco, ait posse intelligi, *vno modo de damnatione ęterna, quam merentur qui potestatibus subiici nolunt, in eo quod debēt. Alio modo de damnatione pænæ, quæ per ipsos Principes infertur Prou. 20. sicut rugitus Leonis, ita & terror Regis: qui prouocant eum, peccant in animam suam.*

Si igitur ex Bellarmino tenētur Ecclesiastici ad leges ciuiles seruãdas, põsũt ex Diuo Thoma à sęcularibus Principibus & puniri si nõ seruēt. sed ista omittamus.

Sufficit enim nobis ex dictis Ecclesiasticos saltem iure diuino nõ esse exēptos, à Principũ sęculariũ obedientia ac censura, eorum tamen quæ temporalia sunt, quæque temporalem eorum ac politicam administrationem concernunt.

Quod si iure diuino exempti non sunt, extant certè rationes validissimę, cur illis subiiciantur. Clerici certè præter quam clerici sunt, sunt etiam ciues & partes quędam Reipub. politicæ; qua ratione vt tales sunt debent viuere ciuilibus legibus, & illis obtemperare, maxime his quæ dirigunt actiones humanas, in commerciis temporalibus,

poralibus, vt cum Princeps vel Magistratus constituit pretia rebus venalibus, Vel iubet noctu neminem incedere cum armis, vel sine lumine, vel non asportare frumentum extra Prouinciam, & his similia. Quas quidem clerici ea ratione qua ciues sunt, debent non solum seruare, sed etiam custodire, vt seruentur, quia secus magna perturbatio & confusio in Republica oriretur, si clerici has leges, vel non seruarent, vel contemnerent.

Nec enim eo quod clerici fiunt, ciues esse desinunt, status enim diuersus, aut officiũ ea quę sunt naturalia nõ mutant. Natura sumus ciues, homo enim est animal sociale, clericatus naturam non destruit. Quemadmodum & adolescens aliquis patris cuiusdam filius, eo quod Ecclesiastico ordini ascribitur, per ordinis alicuius susceptionem non desinit esse filius, à patris obedientia, aut censura exemptus. Est enim patri subiectus, & tenetur licet Clericus sit, parentis sui præceptis, ac legibus obtemperare, quæ tamen rationi, ac diuinæ legi non pugnant, quod idem & de Ecclesiasticis dicendum.

Deus enim vt habetur etiam in Epistola Nicolai ad Michaelem prope finem, diuisit Pontificiam auctoritatem ab Imperiali, vt Christiani Imperatores pro ęterna vita Pontificibus indigerent, & Pontifices pro cursu temporalium rerum Imperialibus legibus vterentur.

Valentinianus Imperator in Epistola quam scribit ad Episcopos Asiæ, apud Theodoretum lib. 4. Hist. c. 7. nonne dicit probos Episcopos, non solum Dei, sed etiam Regum legibus debere obtemperare.

Et D. Ioannes Chrysostomus in capite 13. ad Romanos, nonne dicit Christi Euangelio, non tolli leges politicas, sed debere etiam sacerdotes & monachos eis parere.

Iustinianus Imperator in Nouellis, Ecclesiasticos quidem exemit a sæculari iudicio, in causis tamen criminalibus non exemit, sed voluit à Prætore cognosci causam, non tamen condemnari clericum, nisi prius ab Episcopo fuerit degradatus.

Ex quo etiam apertè constat, clericos iure diuino non esse exemptos, nisi Principum priuilegio, re vera autem eos teneri ad obseruationem legum ciuilium præsertim earum, quæ continent rectum, ac pacificum viuendi modum.

An vero Summus Pontifex potuerit eos eximere à recta hac & pacifica viuendi ratione, nihil statuo, pręter ea, quæ supra dicta sunt, & quæ quisque rationis ipsius ductu per se ipsum colligere potest.

Hoc tantum addam, Ecclesiasticos multis in locis ita abuti Pontificum, ac Principum priuilegio, vt plerique eorum, maiorem sibi libertatem in omnibus vsurpent, quam si sine Deo, ac legibus essent. Quorum facinora impunita si recensere vellem, aures horrescerent.

Nec Ordinarios locorum mihi aliquis adducat doctissimos, sanctissimos, vigilantissimos in eiusmodi facinoribus mulctandis, coercendis, purgandis, Quid si nõ essent? aut non possent? aut timerent? quid si familiares parentes, aut complices delinquentium essent? quid si auditores venales haberent? Multa feruntur, multa leguntur, multa & videntur, omnia enumerare non expedit.

Nemo certè patrefamilias melius scit suæ domui pręesse, studeant quęso Ordinarii locorũ, animarũ saluti pręesse, facinorosos vero Ecclesiasticos propter scelera patrocinio Ecclesiastico indignos, relinquant quibus iure incũbit & mulctãdos & corrigendos: patres familias in ciuitatibus, atque in rebus publicis sunt principes, ac Magistratus, quibus nemo melius suos ciues ac partes Reip. inter quas proculdubio sunt etiã Ecclesiastici, norit aut cõtinere, aut corrigere. Venetis patribus in

huiuſmodi exceſſibus mulctandis quis aptior ? quis maturior ? quis prudentior ? ad Decéviros cura hæc omnis ſpectat, magiſtratū certè apud Venetā Rempubl. ſanctiſſimam, quem hactenus nihil non ſanctum, non pium, feciſſe vidimus.

Vltimo tandem loco addam quæ ſola ſummum Pontificem deberent à peractis contra Venetam Rempub. & commouere & remouere. Etenim qui Romanorum Pontificum permiſſu ac ſcientia in ſceleſtos Eccleſiaſticos iure diuino non exemptos, ſed ſibi, qua ciues ſunt maxime ſubditos animaduertunt, Qua ratione reprehendi debeát, non video. Qui certè ſi & reprehendi debent, reprehendantur quæſo prius Apoſtolus ipſe qui eis hoc cōuenire eſt interpretatus, ſanctiſſimi atq; doctiſſimi viri, Diuus Ioānes Chryſoſtomus, atq; Diuus Thomas Aquinas. Sūmi Pōtifices, qui facultatem hanc Venetis, & rationi, & diuinæ legi conſonā permiſerunt.

Extant quidem apud Venetos hac in re, plurimę ſummorum Pontificum, patentes litteræ Sixti IIII. anno Domini 1474. quarto Nonas Iunias, non ſpernendæ eiuſdem aliæ eodem anno, atque menſe, pridie tamen Calendas Iulii, replicatæ. Innocentius Papa VIII. facultatem hanc Venetis à Deo certe ipſo, iam à principio conceſſam, non ſolùm cōmendauit, verū ad caſus omnes graues, ac turpes extēdit, vt videre eſt in patentibus litteris eiuſdem Pontificis, datis Romæ anno Domini 1487. pridie Calendas Decembris: habentur prętereà hac de re apud eos patentes litteræ Alexandri Sexti, Pauli Tertii, ac tandem cōmunis aſſenſus, & ſcientia omnium Summorum Pontificum quotquot à Paulo Tertio, ad hęc noſtræ ætatis tempora extiterunt.

His iuribus Veneti adducti, his rationibus permoti, hoc tandem applauſu, ac Summorum Pontificum conſenſu decorati, ſceleſtiſſimos illos Eccleſiaſticos, in vinculis ac carceribus apud ſe conſtitutos, dum corrigere, atque mulctare procurant, anathemate impediuntur, prohibentur. quid dicendum? mihi quidem hac in re multa animum perturbant, falſa an vera ignoro. Nolim vera ſint, quæ paſſim de ſceleſtis illis hominibus, feruntur: Munera neſcio quæ iactat vulgus, pollicitationes multas, internuntiis, patronis, ſi eos à Venetorum cenſura, ac iudicio eximant, Nuntiis Summi Pontificis iudicandos committant. Vident enim infelices, iuſtiſſimam integerrimi Decemvirūm Magiſtratus ſibi ſententiam imminere, conſcios ſe criminum ſibi impoſitorum agnoſcunt, timent, verentur, expaueſcunt.

Sūmū Pontificē, tā enixè pro his elaborare miror, atq; ita elaborare, vt pluris apud ipsū ſint turpiſſima, atq; caſtis auribus omnibus inaudita hactenus eorū facinora, quá Venetę Reip. & Religio, & integritas, quā ipſa Chriſtiana Reſp. quę nunc re atq. periclitari videtur, ita quidē vt nunquā magis, videntur enim aliqua nonulla & audiuntur. Hæc pro impiis, & ſceleſtis hominibus geruntur, quid pro ſanctiſſimis, integerrimis, atque innocuis Eccleſiaſticis agetur, ſi à ſæcularibus Magiſtratibus eos contigerit, vel male affici, vel tractari, vereor certè ne foueantur.

Intelligi non poteſt, vnde fit, vt quæ natura ipſa Duce, ac tot Summorum Pontificū permiſſu, auctoritate, ac ſciētia, Venetis hactenus viſa ſunt expedire: ea nūc vni Sūmo Pontifici expedire nō videntur. Summi quidem Pontifices omnes quotquot ante hunc fuerunt ſanctiſſimi, doctiſſimi, Eccleſiaſticæ libertatis ardētiſſimi, quique facultatem hanc Venetis diuinitus certe primo acceptam conceſſerunt, atque conceſſam permiſerunt, vel inſcitiæ, atque ignauiæ perpetuæ damnandi omnes, vel certe hic ſolus ſanctiſſimus, doctiſſimus, Eccleſiaſticæ libertatis ardentiſſimus habendus. Ne quæſo plus ſapere, quam oportet ſapere, ſed ſapere ad ſobrietatem, moderata enim durare vidimus, inflata vero ac tumefacta, crepare, & labefieri ſapientiſſimos Pontifices, qui in Eccleſia Dei diu bene regenda fœliciter ſe

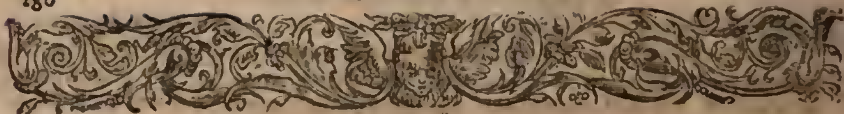
geſ-

gesserunt, deberent posteriores maxime in principio sui regiminis, & venerari, & imitari, non eorum approbationes sanctissimas, ac honestissimas reprehendere, vel infirmare. Quod enim maiores sapientissimi non viderunt, vix posteriores videre possunt, sapientiam enim omnem à maioribus acceptam habemus, de nouo vix aliquid scitur, parum prudentis Principis est, putare neminem, nisi se imperare scire, imperandi enim scientia, non dignitatem, aut officium, sed experientiam, atque annos consequitur.

Nec quæso mihi aliquis Ecclesiasticam Libertatem obiiciat.

Huic enim ego præter quæ supra dicta sunt, pro Venetorum parte tuenda, nihil aliud oppono. Illud quod verissimum puto repetere non omittam. Iure quidem diuino Ecclesiasticos scelestos, à Principum sæcularium censura, ac iudicio, exemptos non esse. Ex Diuo Paulo, iuxta Diuorum Ioannis Chrysostomi, ac Thomæ Aquinatis exquisitionem, eisdem Principibus maxime subiectos. Exemptionem huiusmodi omnem, quam Ecclesiastici alicubi dicuntur habere, esse de iure humano positiuo, Pontificum scilicet, ac Principum sæcularium priuilegio. Pontificem, ac reliquos sæculares Principes, non potuisse eximere sibi non subditos. Ecclesiasticos qua ciues sunt, subiici, his Principibus, quorum Vrbium sunt ciues. Venetos à principio semper in Ecclesiasticos scelestos, animaduertisse, scientia atque Summorum Pontificum, & tacita, & expressa approbatione, exemptionem Ecclesiasticorum à censura, & iudicio Venetæ Reipub. in criminibus, ac grauioribus delictis à Summis Pontificibus, atque aliis Regibus, & Principibus Ecclesiasticis concessam apud Venetos non valere. Valere autem, eam tantum exemptionem Ecclesiasticorum apud Venetos, quæ ab ipsis Venetis habetur eisdem Ecclesiasticis concessa, plura in hanc sententiam afferre est otiosum, adeo ex supradictis Venetæ Reipub. integritas, atque innocentia apparet. in his quæ falsò illi circa hanc controuersiam obiiciuntur. Finis itaq; huic etiam quarto capiti imponatur.

Responsio

Ad Quæstionem initio propositam.

I S ita explicatis constat apertè. An satis iustæ causæ moueant Paulum V. Summum Pontificem, ad sæuiendum tam dirè contra Venetos, Anathematis, ac Interdicti mucronibus, quas quidem quoniam nemo sacrarum litterarum, aut politicæ disciplinæ, vel medioc... tinctus (neque enim hæc inter se pugnant) haud satis æquas vi... anathemata quoque quæ ex his proueniunt, an satis æqua sint, videre potest. ... enim Deus menti cuiusque hanc indidit, latini rationem appellant, vt res inu... tas & à sensu remotas inuestiget, inuestigatas, diuidat & componat, composit... perpendat, ac diiudicet, ad extremum vltima conferens medijs, & media primis indissolubili, in... rsa ratiocinationis nexu concludat. Nullus hanc vim, ne mens nostra exercere possit, prohibere potest, nemo impedire, ne vera pro veris, falsa pro falsis existimet. idem de æquo atque iniquo in rebus omnibus dicendum. causas quoque quibus Summus Pontifex ad sæuiendum nunc anathemate contra Venetam Rempub. videtur adductus, si mens nostra, seu potius vis nostræ mentis ratio non satis æquas existimat, atque ratiocinatione etiam ita esse concludat, quis eam, ne ita statuat, prohibere potest? quis item, interdicere ne excommunicationē propter easdem causas latam iniustam, ac inanem appellet?

Error certè intolerabilis apud omnes excommunicationem facit inanem, quid intolerabilius, quàm inuito domino velle in suo fundo, vel agro sub excommunicationis pœna, vt quicunque etiam hostes possint templa, vel alia similia extruere? Dominum suis iuribus redditibus, ac dominio priuare? Ad alienas leges, ad quas non tenetur astringere? Et tandem iure diuino, atque Summorum Pontificum permissu quæ illi exercenda competunt, impedire ne exequatur? Hæc certè adeo intolerabilia sunt, vt mulierculæ etiam ipsæ Venetæ, fas sibi de his statuere putent: Intolerabilis certè error, intolerabilem pœnam, inanem atque irritam reddere debet.

Deum Optimum Maximum huius veritatis instissimum iudicem appello, cuius oculis omnia nuda, omnia aperta sunt: nullus certè melius ipso, auctores tanti incendii, ac calamitatis, quæ vniuerso Christiano Orbi videtur imminere agnoscit, Summi Pontificis animum, ac consiliarios Venetæ Reip. iustissimam causam. Multo sane labore, Christus Christianum Orbem sibi peperit, sanguine, vita ipsa, quam & effundere potius voluit, quam ne, vel centesimam quidem de nonaginta nouem ouibus amittat. Ne quæso, ob tam leues causas, modo ne nullas omnino dicam, eundem tam misere, & labi & interire permittatur. Difficile certè est, suam libertatem nulli vnquam prostratam, in rebus mere temporalibus alteri subiicere. Non enim pro toto libertas bene venditur auro, liberi sunt Veneti à principio in his quæ temporalem suam auctoritatem concernunt, libertatem eandem eo

tuer

tueri, mirum esse non debet.

Acquiescat Summus Pontifex, Venetos suis iuribus sanctissimis viuere sinat, pacem Ecclesiæ vniuersæ non bella quærat: Causis anathematis, non æquis per spectis, ipsum anathema nullum esse declaret, Sapientis est mutare consilium, congreget, ne disperdat. Ignoscat si quis error est, qui certè nullus esse putatur, non irascatur, quem Veneti si agnoscerent, nihil tale admitterent. Sanctissimi enim sunt, religiosissimi, Ecclesiæ Sanctæ obsequentissimi, Neque certè alium his malis mederi decet, quam Sanctissimum. In opinione sunt causę de quibus agitur, quamuis apud plurimos conclusiones putantur. Opiniones anathemate foueri non debent. Cedat Sanctissimus, maior est, maior si cedat, maior gloria reputetur; Maior quanto es inquiunt sacræ paginæ humilia te in omnibus. Et qui se humiliauerit exaltabitur.

Ionæ profecto in Diui Petri naui modo plus solito fluctuante opus esset, nam tantum salutem suę propriæ Sanctissimus Vates præposuit, aliorum vitam cariorem illi quam propriam habuit. *Si tempestas, inquit, hæc propter me exorta est, tollite me & proiicite in mare.* Christi figuram Iona exhibuit, Christus similia pro Vniuersali hominum salute peregit, Necesse enim fuit, vt vnus homo moriatur pro populo, & non vt tota gens pereat. Propriam salutem ad Christi Domini exemplum Summi Pontifices, qui Christum nobis exhibent, deberent pro vniuersali Ecclesia effundere, quanto magis eas quæ ad salutem non pertinent opiniones?

Fluctuat grauissimè Diui Petri nauis, laborat, mare vndique commotum sentit, franguntur remi, prora auertit, vndis dat latus, vela crepant, antennæ gemunt clauo vix regitur, & tamen nullus est, qui ad hęc animum aduertat: nullus qui propriã salutem pro Vniuersali exponat.

Nauis huius rector, Summus Pontifex, (neque enim alia tutior via, ne pereat agnoscitur) deberet certè ex ea superflua quæque, atque ea, quæ eam deprimunt & non efferunt eiicere. Superflua sunt Ecclesiasticis plura temporalia, propter hæc, ne fluctuet, Ecclesiasticos scelestos homines, propter quos omnis hæc tẽpestas exorta est, in mare proiiciat, tranquillitatem certè ac securitatem suæ naui obtinebit maximam. Hoc Italia, hoc Christianus Orbis vniuersus exoptat. Cedat, cedat Sanctissimus, neque enim alium cedere fas vnquam erit, pater est, filiis indulgeat, pater aliquando filios & barbam ei vellentes exosculatur: Falsa sunt de filiis ad patrẽ relata, pater ne credat, quæcunque enim filiis imponuntur, patris honorem ac familię totius Maiestatem concernunt Hoc patri sit notum, filios igitur exosculetur, amplectatur, obtrectatores verò seuerissimè puniat ac damnet. De filiis pater triũphũ ne quęrat, filii magis amore reguntur, quam timore, vel minis, Victoria turpis est, vbi maior iactura, quam victoria speratur. Vincere Venetos si Pontifex exoptat, opinioni cedat. Maiorem certè iacturam sui gregis faciet si vincat, quam si perdat. Si enim cedat, salua est omnis Ecclesia, salua religio, si opinio vincere velit, quæ certè vix vnquam vincet, reliqua Ecclesia, atque religio penitus intereunt Vtinam maiorem iacturam Ecclesia Dei his quinque mensibus non fecerit, quàm sunt incrementa ac lucra, quæ multo iam tempore fecit.

Rident hæretici nostri temporis, & irrident Pontificem, Venetos, lætantur, sperant multa, optant vt Summus Pontifex in incœpto persistat, arma præparant, equos, student quo tandem modo suas Synagogas, atque conciliabula augeant, ac propagent.

Turcæ totius Christiani nominis hostes gaudent, in spe sunt reliquum Christianum Orbem hac occasione suo Imperio, atque signis adiicere, neque enim alia

ratione melius id eis contingere poterit, quam si Summus Pontifex Veneto
æraria exhauriat, quod totis viribus nunc intendere videtur, Venetorum enim
rariis exhaustis, quis Turcarum impetus, quis vires reprimere poterit? non
Christiani Principes omnes: nec possunt Veneti sua æraria non exhaurire.; A
themate feriuntur, contra ius, fasque omne, verentur, ne hęc peiora sequantur
iurationem occultam timent, litteræ Hispaniarum Regis circunferuntur dat
Summum Pontificem, subditi interdicto atque Sacramentorum priuatione
citantur, suadentur ad furendum contra patres, contra Principem, ratio posti
ne inopinatos hostis aggrediatur, centurias describunt manus colligunt, præ
vbique disponunt, arces muniunt, turres maritimas, machinas, triremes extru
instruunt, præparant, non secus ac si cum impiissimo hoste esset illis agendum:
stis enim Venetis est, quicunque eis libertatem ac dominium auferre conatu

Hæc in causa sunt cur Veneti sua æraria exhauriunt, quę haud facile exhaur
omnium autem causa Summus Pontifex Christi Vicarius, Pater Sanctissimus,
stor Beatissimus; Finis propter quem ignoratur, occultissimus enim est. Ve
eum pœniteat, quando minus poterit. Sed spero interea, vt huic incommodo
deatur, Venetorum rationibus melius cognitis, atque perspectis, neque eni
Pontificem bella, aut seditiones decent, pacem enim terris Christus
attulit, eandem de terris ad patrem ascendens Apostolis Petro, ac
proinde Petri successoribus, atque Romanæ Ecclesię Sum-
mis Pontificibus reliquit. Hanc precor Christus
Rex pacificus nobis impertiat, atque
conciliet.